

Te Tāhuhu o
te Mātauranga
Ministry of Education

Te Kāwanatanga
o Aotearoa
New Zealand Government

Tokumeni o na Fakatālatālanoāga

Fakatūtuga ke hui te NCEA i ni tuhi pāhi fou

Fakamūamūaga 3: Ahēhi Pitohili te Lēlei ma na Līpotīga

AUKUHO 2025

Lōlōmi e te Matāgāaluega o Ākoākoga, Aukuho 2025

Ministry of Education
Mātauranga House
33 Bowen Street
Private Bag 1666, Wellington 6011

Telefōni: (04) 463 8000
Telefoni tuhituhi: (04) 463 8001
Īmeli: information.officer@education.govt.nz

Crown copyright © 2025

ISBN 978-1-77697-975-2 (Print)
ISBN 978-1-75991-338-4 (Online)

Fakahologa o na matākupu

E vēfea ona fakaāoga tēnei tokumeni	4
E vēfea ona fakaūlu mai ō lagōna.....	5
E vēfea ona fakaāoga au fakamātalaga	5
Fēkau mai te Minihīta	6
Fēkau mai te Tākitākifono o te Professional Advisory Group (Kūlupu Fāufāutua Fakapīto)	7
Kōtokōtōga Kautū.....	8
Tala Fakahōlopīto o te NCEA.....	8
Ko heā te fakafītaūli?.....	9
Ko hēa na hūiga fakatūtu ma pe vēfea ona fakaāoga oku lāgona e fakaūlu atu?	11
VĀEGA 1: Ko te māfuaāga mo he hūiga	13
Ko na ahēhi e tātau ke hōkotāga ki te kalikālamu ma na mānakōga i tua atu o na ākoga	14
E iēi na mea e lēlei o te NCEA e tūmau.....	14
E iēi na mea āgai ki te NCEA e tātau ke hui	15
Ko na pōlōkālame ākoākoga e māfai ke fakatēle e na manākoga ke fēhoahōani ki na fānau ākoga ke māua ai he tuhi pāhi	17
E kitātou kītea na āfainaga o te lahi ātili o te fakafāigōfie.....	18
E manākomia e kitātou he tuhi pāhi e lahi tona tāua	19
VĀEGA 2: Fakatūtuga mo na hūiga	20
Fakatūtuga 1: Gālulue fakatāhi ma na fale faigāluega ke fakaōfi na matākupu tau Mātātā Kēhekēhe ki loto o na tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu.....	21
Fakatūtuga 2: Fakaūlu māiga o he Tuhi Pāhi Fakavāe fou ma na tuhi pāhi fou atunūku mo na vāhega tūlaga tolu mo te Tauhāga 12 ma te 13	24
Fakatūtuga 3: Toe fakalīliu he kīkilaga pātino ki ni fēkuikūiākiga e taki ki na matākupu ma e fau tonu, ma te fakaūlu māiga o na matākupu e manākomia i te kalikālamu.....	28
Fakatūtuga 4: Fakamākekēga o na mānakōga mo na tāumāfaiga ke auhia	32
VĀEGA 3: Na āfainaga ma na lākahāga ka hōhoko	35
kīkilaga o na āfainaga	35
Ke fakaāoga lēlei te tāimi ke hāpoti ai na hūiga	36
Mātāuga fakaīku	38

Vēfea ona fakaāogā tēnei tokumeni

Ko te Mālo e hākili ni lāgona fakaūlu mai ki te fauhāga ma na fōliga o na fakatūtuga fou mo na tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu (te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education) tēia ka hui kiēi te tuhi pāhi o te National Certificates of Educational Achievement (NCEA) e iēi nei. Ko na lāgona e tuku mai āgai ki ni āfainaga o na hūiga fou kua fakatūtu nei ma ho hē māfaufāuga āgai ki te fakatīnoga ka māfai ke hāpoti ki te Matāgāluega o Ākoākoga ke pēleni ai mo te fakatīnoga o te gāluega.

Ke fēhoahōani atu ke mālamalāma āgai ki ni āfainaga e tūlaki mai āgai ki na hūiga fakatūtu fou ienei, ko na tokumeni o na fakatālatālanoāga ka fakamātala mai ai pe vēfea te tulaga e iēi ai te NCEA i te tāimi nei, ma aihēa e manākomia ai ni hūiga i lalo o te vāega kua taku ko na 'māfuaōga mo he hūiga'.

Vēfea ona fakaūlu mai

Ko na lāgona e fia fakaūlu mai e tātalagia atu nei ke pa ki te aho 15 o Hetēma 2025.

Mo te tōkalāhiga o na tino, hōve ko te auāla faigōfie mo koe ko te ke fakatūmūa o te mātou pepa e tuku mai ai ō lāgona tēna i luga o te neti, ma e ke māua i te:

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

E ke māfaia foki oi īmeli mai ō lāgona ki te nceaconsultation@education.govt.nz pe lafo mai i te meli ki te:

Education Consultation

Ministry of Education
PO Box 1666
Wellington 6140
New Zealand

Kāfai e filifili koe ke īmeli mai pe lafo mai i te meli ō lāgona e fia fakaūlu mai, fakamāutinōa e ke hiākia te tuātuhi kūpega tafākilāgi a te Matāgāluega mo te pepa fakatūmu e lavēa ai te lihi kātoa o na fēhili ke tautāli mai koe kiēi, ma ke lavēa mai ai ma ō lāgona e fia fakaūlu mai:

- › Tō igōa ma tau fakalāpotopōtoga
- › Iēfea na fēhili e tali e koe, ma
- › Tau īmeli, pe ko tō tuātuhi.

Ko te vāega pītōhili e fōfou kiēi, e o mō kilātou e fakaūlu mai ō kōutou lāgona ka tāutali uma ki na fēhili e tālafēagai mō kilātou. E ui i na vāega iēnei, hōve e i la hē māfai oi tūtupu na vāega iēnei i tāimi uma, ma ko tagāta tautōkatahi hōve e i la fōfou ke kīkila oiōti ki ni vāega patīno. E gāli lēlei lava te vāega tēnei — ko te Matāgāluega e fakatāua lahi ō lāgona e tuku mai.

Pe vēfea ona fakaāogā au fakamātalāga

Ko ho hē lāgona e tuku mai e mālupūipūia kia tekilātou e iloīloa na fakamāumaūga. Kāfai e tuku mai e koe ni fakamātalāga e fakamātea mai ai koe i tau tali mai, ka kīkila lēlei na vāega iēnei taki ki te Privacy Act 2020. Ko te Matāgāluega e hē kilātou fakamātea he tino i te toe vākilikīlīga pe ko he lipōti tūhitūhi, vāganā, na kē fakatāgā mai lava ke fai te vāega tēnei, ma e manākomia. Kae ui i na vāega iēnei, ko na lāgona e fakaūlu mai, fakatāhi ai ma na īgoa o kilātou e fakaūlūa mai, ma na tokumeni o na fēkuikūiākiga o na fakatālatālanoāga, e ono manākomia ke tautāli ki te Official Information Act 1982.

E ke māua ni iētahi fakamātalāga āgai ki na fēkuikūiākiga mo te tuku māiga o he tālohāga kui mai i te Official Information Act 1982 i te tuātuhi tafākilāgi;

<https://www.education.govt.nz/our-work/information-releases/official-information-act-requests/making-official-information-request>

Kāfai koe e iēi ni au iētahi fēhili, manakōga mo he fakatālohāga pe ko te fakahākoga o au fakamātalāga patīno, pe ko te toe fakahōlomuli atu o au fakamātalāga patīno, e ke māfaia oi īmeli: nceaconsultation@education.govt.nz

Kāfai ko na lāgona o koe na fakaūlu mai e fai fakalīlōlō, fakamōlemōle ke mātau mai ko te Matāgāluega, e ono hē kilātou māfaia oi fakamātea ma hōkotāga tonu koe ki na fakamātalāga na fakaūlu mai e koe. Kāfai koe e fōfou ke toe fakalīliu atu au fakamātalāga na fakaūlu mai, e fātūa atu, ke fakatīno vave na vāega iēnei.

Fēkau mai te Mīnihītā

Ko au e fīafīa ke fakahōa atu te kīkilāga māmao a te Mālo mo he lūmanāki lēlei mo ātātou fānau ākoga. Ko ātātou ākoga ma na kura e fakatīnōa he gāluega tāua mo te fakakāukūpegagā ai o na fānau ākoga ma te iloa ma na hīkili e kilātou manākomia ke ōlatia ai i ni iētahi āvanōa mo ni ākoākoga ma ni gāluega. Ko te tātou tuhi pāhi mo na fānau ākoga vāhega tūlaga tolu ko he vāega tāua o tēnei faigā mālaga.

Ko na tuhi pāhi e hē nā ko he mea pepa, ko ni fakamāoniāga pe ko niā ta ātātou fānau ākoga e kilātou ilōa ma māfai ke fai. E kilātou tātalagā na faitōtoka ki na iunivēhitē, fakaāpelēnitihi, gāluega, ma ni iētahi ākoākoga, kae e fakaāilōakia ai foki te tūlaga maoāke o na taumāfaiga na auhia e ātātou fānau ākoga ma na fakamālohiga e tuku atu kiēi, ke tūmau te kaufākatāhi ki tōlātou ākoākoga.

Ko he tuhi pāhi atunūku ko te iēi o ni fakatulagāga fakatēākoākoga mo na fānau ākoga kiwi ke moemiti kiēi, mo faiākoga ke ākoāko kiēi, ma mō tagāta Niu Hila kātōa i luga o te fēnua ke kilātou matēa ko he fakaailōlo o na hīkili ma na ilōa e kilātou na fakaūku mai i na vāhega tūlaga tolu kua kilātou māua. Ko he tuhi pāhi atunūku e tātau ke fatu pātino mo ātātou nōfonōfōga, ma e tuku mai ai he auāla e fokatāhi mo na tuhi pāhi mo na tāumāfaiga fakatēākoākoga vēna na ākoākoga fakamātātā kēhekēhe, ma ko na auāla o na fānau ākoga e fau fua ki ōlātou mālohiāga ma na mea e initālehi kiēi, ma ke tāpena ai kilātou ke ōlatia i tua atu o na ākoga, pe ko ni iētahi āvanōa fakatēākoākoga pe ko ni gāluega.

E ui i na vāega iēnei, ko te hīhitēmi mo na tuhi pāhi i te tāimi nei, e hē māfai ke fēhoahōani kātōatōa ki ātātou fānau tālavou. Ko iētahi fānau ākoāko e teka ma na ākoga e hēai ni ilōa ma ni hīkili e kilātou manākomia ke ōlatia ai i tua atu o na ākoga, e ui e iēi talātōu tuhi pāhi. E fakamātēa mai ko te tūlaga fakafāigōfie o te NCEA e tuku avanōa ki na fānau ākoga ke auhīa ai e kilātou kae hē kilātou pūkēa kātōatōa na hīkili tāua, ma e fakapākū ai te fakakāutū o ni ākoākoga fakavāhega tūlaga tolu. Ko te pāku mauālalo i na hīkili o te nūmela ma te faitāu ma te tūhitūhi e hokotāga ki te fakatāikōle o te avanōa ke mafai ai ke galūe, taikōle o te tōtogi māua, ma te fakatāikōle o te lēlei o te fakatīnōga o na gāluega i te fale faigāluega. E ui ko na fānau ākoga e kilātou auhīa te NCEA, ka hē ve ai ko ātātou fānau ākoga kua kilātou auhīa na fakatūlagāga kua hēti fakatātia fakatūhatūha ki iētahi atunūku i na tuhi pāhi mo na ākoga tūlaga tolu.

E ko fakatū atu ni tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu i Niu Hila e faigōfie ke mālamalāma, e mānino na auāla mo na ākoga mātātā kēhekēhe, he kīkilaga kautū ki na hīkili fakavāe, ma e hōlotōnu i te tūlaga e ahēhi ai na fānau ākoga. E fakamāutīnoa ai ko te mānuia o na fānau ākoga e hē fakamōemōe pe ko koe e hau mai fea pe ko tēfea te ākoga e fano koe kiēi; ka hēti ai la na fānau ākoga mo tolātou mānuia i tua atu o na ākoga, kae e fakatūmau ai pea i a tekilātou na vāega tāua o te NCEA, e ve ko te ahēhi o na fānau ākoga āgai ki ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e hōlotōnu ma e hōkotaga ma ni ākoākoga fakamātātā kēhekēhe.

Ko te tātou kīkilāga māmao e o mo he kalikālamu e fakaōlatia, ma e koa i te ilōa ma e māfai ke fakatūhatūha ki iētahi atunūku o te lalolāgi ma e tāpena lēlei ai ātātou fānau ākoga mo he lumanāki mānuia. Ko na fēkuikūiākiga mo te fakafōu o te kalikālamu kua lahi hōlohōlo tōtoka ma e iēi ai ni matākupu fou mo na mātātā kēhekēhe e tāpena ai na fānau ākoga mo ni gāluega i te lumanāki. Nei, ko te tāimi ia ke māfaufāu ātili ai, pe vēfea ona fakatōgi e kitātou na vāega e auhia e na fānau ākoga e ākoākogia a ai i na tauhāga vāhega tūlaga tolu.

Ka lahi he tāimi avanōa ka ko hēki tūtupu na hūiga, ma ka iēi ni iētahi hāpoti ke fakamāutinōa ko faiākoga uma e tōtoka te tūlaga o te fakatēlega o ātātou tuhi pāhi.

Ke kitātou fatūa fakatāhi he lumanāki e koa i na moemītiga, ma te mānuia mo ātatou fānau ākoga. Ko ō lāgona e fakaūlu mai e tāua i te faūga o he hīhitemi e hāpoti mōni kia tātou fānau talavōu kae ke kilātou auhia te lēlei e pitohīli ona kilātou māfaia. Fakafētai mo te kaufākatāhi mai ma vāega o tēnei mālaga tāua.

Afiōga Erica Stanford
Minihītā o Ākoākoga

Fēkau mai te Tākitākifono o te Professional Advisory Group

Fakaūluātuga ki te Gāluega a te Professional Advisory Group

Ko te avanōa ke tuku mai ai ni vāega ki loto ki te lumanāki o te tuhi pāhi atunūku a Niu Hila mo na vahēga tūlaga tolu ko he avanōa gali na maūa e te Professional Advisory Group (Kulupu Faufāutua Fakapītoa). Ko na puleākoga ma ni hui na tofi mai i te lahi o ni ākoga ma ni kura mai loto o Aotearoa, ma nae fono fakafāa mai te piliōta o te 2024 ki te 2025.

Fakatāhi ai ma na hūiga ki te kalikālamu tēnei kua takiāla ai na ahēhi, kua kitātou māfaia ai oi māfaufau tōtoka mo hē lumanaki mānuia mo hē hīhitēmi ākoākoga e fakatāua ai i te pito tau te ākoākoga vena ma na matātā kēhekēhe e māfai ke fakatūhatūha ki iētahi fēnua o te lalolāgi i te mākeke kae fakatūmau ai pea te tūlaga o te āgaga o ni ākoākoga lēlei mo Niu Hila.

Ko kitātou e mālamalāma ko ātātou ahēhi e manākomia ke fakalāuīloa ai te hōlohōlo lēlei ma te fakaāmanakīa ni taunūkūga mānuia a fānau ākoga, kae e fakamāutinōa ai te fakatūatūaga i he hīkohīkomaga ākoākoga e tele vave ai na hūiga.

Kui atu i ni fakatālātālanoāga tōtoka ma ni fētaliākiga a na hui o te PAG ma te Matāgāluega o Ākoākoga kua māfai ai ke vākilikīli lēlei ai te tūlaga o te tāua o te NCEA mo ātātou fānau ākoga. Ko na gāluega fai fakatāhi iēnei ematuā tāua lava ki te tūlaga o te folafōlau atu ai ki he alāvaka āgai ki he hīhitēmi ahēhi e hīkihīki ai ki luga te tūlaga o te mauālugā o te tātou tuhi pāhi atunūku ma ke tuku atu ai he fakavāka e hōlotonu ma e mālamalāma lēlei kiēi. Ko te hīhitēmi fou tēnei ka taki lelei ai na fānau ākoga i loto o ālātou ākoākoga ma ke tāpena mānuia ai kilātou mo te ōlaga i tua atu o na ākoga.

Patrick Gale

Puleākoga o Rangitoto College ma te Takitākifono o te NCEA Professional Advisory Group.

Kōtokōtōga kautū

Tala Fakahōlopīto o te NCEA

Ko te NCEA na fakaūlu mai i te 2002, ko he tuhi pāhi e ātafāia, e ōpotia ma e taki ki ni fakatūlagāga fakatēākoākoga mo na fānau ākoga i na vāhega tūlaga tolu. Na fau ke fakamātea ai te tāua i na auāla fakatēākoākoga ma na mātātā kēhekēhe ma e iēi ai na faigā ahēhi i loto o te tauhāga ma na ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga ke fai hao ki na māka aofāki. Na tuku mai ai te lahi o ni avanōa mo ni ahēhi kēhekēhe fakatāhi ai ma na vāega e māfai ke pa atu ai ki na auāla āgai ki na mātātā kēhekēhe e ve ko na matākupu fakatūfuga, taligā mālo, ma te tūlihi.

Kae ui i na vāega iēnei, kua lahi ni faitioga āgai ki te NCEA talu te fakaūlu mai, ma ko te fakakāutū o na hūiga lālahi iēnei ma na iloīloga e tuhi tonu **ki te lahi o te he hōlotonu** ma **kua fakafāigofie ātili** ma āfaina ai te tūlaga o te fakatūatūagia o te NCEA.

Ko hēa te fakafītāuli?

Ko te fakafāigofie o te NCEA ko tona ūiga e hē ko na ākoākoga ma na vāega e ākoākogia ai e hōlotōnu ma hōlotōtoka.

Ko te tūlaga fakafāigofie o te NCEA na fau ai ke hāpoti ai te tūlaga kaufākatāhi o na fānau ākoga. E ui i na vāega iēnei, ko te fakafāigofie kua pa ai ki he tūlaga o te 'faitāugā o na kēleti' ma, mo iētahi fānau ākoga, ko te hē kaufākatāhi ki ālātou ākoākoga i te tāimi lava e katoa ai na kēleti e tātau ke kilātou auhia. Ko iētahi fānau ākoga e hē ōatu ki na hūkega ma hē kilātou fāia ni ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga. E hēai ni tākiala āgai pe ko tēfea te fakatūlagāga fakatēākoākoga e tātau ke kave pe auhia ma he vāega o he matākupu pe o he tuhi pāhi. Mo na fānau ākoga e fōfou ke kui atu i te auāla o na mātātā kehēkehē ka uma na ākoga, kua ātili taikōle ai na takiāla ki na vāega iēnei.

Ko iētahi ākoga e fakamāutinōa ko ālātou fānau ākoga e kilātou māua ni polokālame ākoāko e hōlotonu ma e foki atu ai te avanōa mo ni iloa ma ni hīkili e manākomia ki ālātou iētahi lakahāga ka iku na ākoga. I na vāega vēnei, ko te NCEA e ia fakamātēa pe niā te kilātou iloa ma māfai ke fai, ma e hāpoti atu ai ke kilātou filifili hōlātou auāla e āgai kiēi i tua atu o na ākoga.

Kae ui i na vāega iēnei, e hē vēnei te mea e tūtupu; ko te taikōle o te tūlaga hōlotonu kua āfia ai tefakatūatūagia o te taikole o te tūlaga o te NCEA ma kua fakafāigatā ai mo na mātua ke kilātou iloa pe vēfea ona hāpoti atu ki ālātou fānau ma ke fakamāutinōa e kaufākatāhi. Kua pa ai ki he tūlaga o te pakū o te hē kaufakatahi o na ākoga ma na fānau ki te NCEA ona ko na tūlaga iēnei:

- › Ko te 45% o fānau ākoga i na auāla mo mātātā kehēkehē e lea mai ko te NCEA Lēvolo 1 e hē tāpena tōtoka ai kilātou mo tōlātou lumanāki, ma ko te 26 pāhene e lea mai e hē tapena ai foki kilatou mo te NCEA Lēvolo 2 ma te 3.
- › Ko te 60 pāhene o faiākoga ma te 45 pāhene o na tākitāki e lea mai ko te NCEA Lēvolo 1 e hē ko he fua tōtoka o te tūlaga o te iloa ma na hīkili.
- › Ko te 39 pāhene o fānau ākoga e lea mai e hē lava tōlātou iloa ki te NCEA Lēvolo 1 i te fāiga o ālātou tonu ki ni kōhi e kave. 46 pāhene o mātua ma na kāiga e lea mai e hē mālamalāma kilātou pe ko hēa te manākomia mo te NCEA Lēvolo 1 ma ko te 48 pāhene e lea mai e hē kilātou haofia oi fēhoahōani ki ālātou fānau oi fai ni ālātou filifiliga hako.
- › Ko na ākoga i na kōmiunīti tū lēlei ma mauāluga te tūlaga o na taumāfaiga auhia o te NCEA e māua, e taikōle he avanōa ke kave ai e kilātou te NCEA Lēvolo 1.¹

Ko fea te nofo ai koe ma pe ko teā te ākoga e fano koe kiēi e hē tātau ke fakamātalagā te tūlaga o te lēlei o te ākoākogia e ke māua. Ko fānau ākoga uma e tātau ke kilātou māua te avanōa ke iku mānuia ai ke māua he tuhi pāhi atunūku e fakaāmanakīagia fakatāhi i loto o Niu Hila ma te lalolāgi katoa. Ko fānau ākoga e tātau ke fakalāhi tōlātou tāimi i loto o na ākoga ma ke taumāfai ke ako ke lahi na vāega e kilātou māfai ke māua. Ko te tuhi pāhi e manākomia ke fatu ke fakamālohīa ai te vāega tēnei ma ke fakamātea ma tāui atu te tūlaga mānuia o fānau ākoga.

Ko na hūiga e manākomia ke fakamāutinōa e taunūku na vāega iēnei – ma ko na hūiga iēnei e tātau ke taki e na fakamāoniāga ma e tōtoka na gāoiōiga mo ātātou ākoga. Ko te Mālo nae gālue tafapili lele ma te Professional Advisory Group (PAG), ma na fakaāoga ke kite ai na āitia ma ke fakalēlei ātili ai ni faigā filifiliga. Ko te PAG ko he kŭlupu o ni puleākoga kua lahi te poto māhani ma e fakaāloālogia mai na koga kihekehe o Niu Hila, na fakatū ke māfaufāu ātili ma ke fautūa āgai ki ni faigā filifiliga mo te tautāli ātuga ki na matākupu tāua agai ki te NCEA, ma ke fakamāutinōa ko te hīhitemi e tōtoka mo na fānau ākoga, na kāiga, na tino ākoāko ma na fakagālue tino.

Ko na ahēhi e tātau ke hōkotaga lēlei ki te kalikālamu ma manakōga i tua atu o na ākoga.

I te tāimi nei, ko na fakatūlagāga fakatēākoākoga o te NCEA e taki e ia na vāega e ākoākogia i loto o na potu, i lō na vāega tau ākoākoga ke taki e he kalikālamu mākeke ma e hē ko ni fakatīnoga tōtoka iēnei. Ko he kalikalāmu mākeke e tātau ke taki e ia na vāega e akoako atu ma na vāega e ākoākogia, ma ko te tātau tuhi pāhi atunūku e tātau ke fakamātea mai ai te tūlaga o na taumāfaiga e auhia e na fānau ākoga.

Ko te kalikālamu atunūku e hē lava te tukutōnu māiga o na takiāla pe vēfea na fōliga o ni ākoākoga lēlei, ma, e ve ona līpotia mai e te ERO i te 2024², kua lahi ātili te tūlaga o te fakafāigōfie o na polōkālame ākoāko ma te tūlaga e auhia vēfea ai e na fānau ākoga te NCEA. Ko na ahēhi e lāvea ai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga kēhekēhe e hē e vē e hōlotōnu i tāimi uma ma ko tona ūiga ko na fakagālue tino ma na tino ākoāko i na ākoga fakaiunivēhitē e hē kilātou mautīnoa i tāimi uma ko te tuhi pāhi o te NCEA e atagīa ai te lava tāpena ai mo ni ākoākoga pe ko ni gāluega i tua atu o na ākoga. Ke tautāli ki na fakafītāuli i te kalikālamu, ko te Mālo kua tōtoka mālie he vāega o te fakafōuga o te Kalikālamu atunūku, fakatāhi ai mo na vāhega tūlaga tolu. Ko te tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu e manākomia ke atagīa ai na hūiga ki te kalikālama ma ke hāpoti ki fānau ākoga ki he lumanāki mānuia i tua atu o na ākoga.

“Ko te NCEA Lēvolo 1 ko hē ki kāvea lava ko he fua tā tūtuhā ma te tōtoka āgai ki te tūlaga o te iloa tonu pe niā te māfai e na fānau ākoga oi fai. Kua lahi ātili te tūlaga kua fakafāigōfie ki te fātuga o te ata o na kōhi, kua māfua ai ni kēhekēhega lahi i te va o na matākupu ma te va o na ākoga i te aofaki o te gāluega e tātau ke fai ma te tūlaga o te fāigatā e tuku atu ki na fānau ākoga.”

Fakalīliu mai i te — ERO, *Set up to succeed*, 2024, (p.60)

E tātau ke iēi:

ni ahēhi e holo tōtoka o niā te iloa e na fānau ākoga ma pe ko niā foki te kilātou māfaia oi fai, ke fakafāigōfie mo na fakagāluetino ma na ākoākoga fakaīunivēhitē ke mālamalāma ai ki te tāua o te tuhi pāhi.

ni ākoākoga hōlotōnu e ahēhi kui atu i ni tuhi pahi e fakatāuagā, ke māfai ai e na fakagāluetino ma na īunivēhitē ke kilātou māutīnoa te tūlaga tāpena kua iēi na fānau ākoga mo na ākoākoga ma na gāluega i tua atu o na ākoga.

Ko heā na hūiga fakatūtu ma pe vēfea ona fakaāoga oku lāgona e fakaūlu atu?

Ko iētahi vāega o te NCEA e tāua – ko na fakatūtuga i tēnei tokumeni ka fakamākekea na vāega lēlei iēnei, e ve ko te māfai ke gālue āgai ki he auāla ki na mātātā kehēkehē, kae e fakafāigōfie ai foki te fauhāga ma te ata o na tuhi pāhi, kae ke hīkihīki ai ki luga te tūlaga o te māfai ke fakatūhatūha ki iētahi i te lalolāgi. Ko na fakatūtuga e tāua kae ke:

- › galūlue fakatāhi ma na fale faigāluenga ke fakanōfotōnu ai ni ākoākoga mānino ma te tōtoka tau te mātātā kehēkehē (VET), ma ke fakamāutīnoa ai e tāua mo na fānau ākoga, na fakagālue tino ma na fale faigāluēga.
- › ke fakaūlu mai:
 - ko hē Tuhi Pāhi Fakavāe i te Tauhāga 11 e māua ai na māka mo te faitāu ma te tūhitūhi pe ko te gāgana Māoli pe ko te nūmela pe ko te pāngarau (nūmela Māoli)
 - tuhi pāhi mo te Tauhāga 12 ma te 13 e tākua ko te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education.
- › fatu ni fēkuikūiākiga ma fau tonu ma e taki ki na matākupu ma e fakaūlu mai ai na matākupu e manākomia i te Tauhāga 11.
- › fakamākekēga o na manakōga mo te pāhi.

Ko na hūiga fakatūtu ko tona ūiga ko te fakafētōlaki ki ni iētahi vāega o te fakafāigōfie tēia na fau ki te NCEA, kae ke tāutali ai ki na āfainaga o te fakatūatūagia. Fakatākitākiga, ka iēi ni matākupu e manākomia ke kave e fānau ākoga uma i te Tauhāga 11, ma ko na ākoga ka manākomia ke kilātou fakamāutinōagia ko na fānau ākoga uma e kilātou kāvea iēnei matākupu. Ko na fānau ākoga uma ka manākomia lahi lava oi kave ni matākupu e hē i lalo ifo o te lima.

Ko na lāgona fakaūlu mai e tāua ai ke fakamāutīnoa ko na āfainaga o te fakatāikole o te tūlaga fakafāigōfie e tātau ke mālamalāma kiēi, kae ke māfai ni lēlei o te NCEA ke tāofiōfi mai ma ke fakamākekea atili.

Ko na hūiga o te Kalikālamu ka fakaūlu mai i te 2026.

Ko fānau ākoga, na kaiga ma na faiākoga ka manākomia hē tāimi ke tau fakamāhāni ai ki na hūiga ki te kalikālamu ka ko hē ki fakaūlua mai te fakaīloga ma te tuhi pāhi fou. Mo te māfuaāga tēnei, ko te vāega muamua mo te fakaīloga fou ma na tuhi pāhi ka ākoākogia i lalo o te kalikālamu fou mai te 2026, ka koi iēi kilātou i te Tauhāga 9 (Ata 7).

Ko te fakaāiloga fou ma na tuhi pāhi ka fakahōlohōlo kui mai i ni auāla e ono hē āfaina ai na fānau ākoga:

- Ko te NCEA Lēvolo 1 ka hē toe iēi i te 2028, ma ka fakaūlu mai ai loa te fakaāiloga o te Tuhi Pāhi Fakavae.
- Ko te New Zealand Certificate of Education (mo te Tauhāga 12) ka fakaūlu mai i te 2029, ke hui ai te NCEA Lēvolo 2.
- Ko te New Zealand Advanced Certificate of Education (mo te Tauhāga 13) ka fakaūlu mai i te 2030, ke hui ai te NCEA Lēvolo 3.

E tāua foki mo na hūiga ki te kalikālamu ma te tuhi pāhi ke fakanōfotōnu – ke māfai e na fānau ākoga e ākoākogia ma ahēhi i lalo o te kalikālamu e iēi nei ma te NCEA, pe ko te kalikālamu fou ma na hētifiketi fou.

- Ko na fānau ākoga e iēi nei i te Tauhāga 9 (i te 2025) ka fakaāu te kilātou māua o na ākoākoga i na vāhega tūlaga tolu i lalo o te kalikālamu tūai ma ka ahēhi i te NCEA Lēvolo 1, 2 ma te 3.
- Ko na fānau ākoga e iēi nei i te Tauhāga 8 (i te 2025) ka kāmata oi māuagia e kilātou na ākoākoga mai te kalikālamu fou mai te 2026 ma ka ahēhi i lalo o te fakaāiloga ma na tuhi pāhi fou.

Ko tēnei fakahōloga mai e fai tōtoka ka māfai ke tuku mai he tāimi lahi mo na faiākoga ke fakatēle ai te kalikālamu atunūku fou ma na tuhi pāhi fou.

Ata 1: Tāimi fakahōlo o na fakatūtuga o te kalikālamu ma na tuhi pāhi fou

2025	2026	2027	2028	2029	2030
TAUHĀGA 8 (lead cohort vāega e mūamua) Kalikālamu e iēi nei	TAUHĀGA 9 Kalikālamu fou (fakamālohia)	TAUHĀGA 10 Kalikālamu fou	TAUHĀGA 11 Kalikālamu fou Tuhi Pāhi Fakavāe fakaūlu mai	TAUHĀGA 12 Kalikālamu fou New Zealand Certificate of Education fakaūlu mai	TAUHĀGA 13 Kalikālamu fou New Zealand Advanced Certificate of Education fakaūlu mai
TAUHĀGA 9 Kalikālamu e iēi nei	TAUHĀGA 10 Kalikālamu e iēi nei (kalikālamu fou kua iēi)	TAUHĀGA 11 Kalikālamu e iēi nei ① NCEA Lēvolo 1 e iēi nei	TAUHĀGA 12 Kalikālamu e iēi nei ② NCEA Lēvolo 2 e iēi nei	TAUHĀGA 13 Kalikālamu e iēi nei ③ NCEA Lēvolo 3 e iēi nei	

Ka ko hēki fakaūlu māia na tuhi pāhi, ka iēi he kīkīlaga hili atu agai ki te tūlaga hōlohōlo lēlei o te fakatēlēga o te gāluega ma ke fakamāutinōa ko na faiākoga uma e iēi ni līhohi ke fēhoahōani ke fakatōtoka mautinoa ai na hūiga ka ko hēki fakaūlu māia ni tuhi pāhi fou. Ko te Matāgāluega ka gālulue āgai ki ni fēhoahōaniga e ono manākomia mo faiākoga ma na fānau ākoga taki mai i na lāgona tuku mai i te tāimi o na fakatālātālanoāga.

VĀEGA 1:

Ko te māfuaāga mo he hūiga

Ko te Mālo e fōfou ke auhia he hīhitemi ākoākoga e mautīnoa ai ko **fānau ākoga uma** e kilātou māua ni āvanoa mo ni ākoākoga e fakaōhofia ma fakatūputūpu ai tōlatou ākoākogia, ka ke kilātou māfaia oi auhia te mea e pītōhili ona lēlei ma ke māua ni hīkili ma ni tuhi pāhi e fēhoahōani mo kilātou i ni iētahi ākoākoga pe ko na gāluega.

Ko te tūlaga lēlei o au ākoākoga e hē tātau ke fakamōemōe ki te kōga e nofo ai koe pe ko tēfea foki te ākoga e iēi koe.

Ko na ahēhi e tātau ke hōkotaga ki te kalikālamu ma na mānakōga i tua atu o na ākoga

Ko he kalikālamu e tōtoka e tātau ke tuku mai ai he fakavāe mo ni ākoākoga lōloto ma te lēlei. Mo te māfuaāga tēnei, ko na hūiga ki te kalikālamu kua fakatēle i te tāimi nei ma ka fakamāutinōa ai ko na fānau ākoga e kilātou kāvea he matākupu e tūtuha lēlei lava na mea e ākoākogia ai, e tuha pe ko tēfea te ākoga pe ko te kura³ e iēi ai.

I te tāimi nei, ko na ākoga e filifili e kilātou pe ko niā na vāega e i loto o he matākupu, ma ko iētahi tāimi kua tuku mai ai ni ata kēhekēhe o he matākupu e fokotāhi. Ko te tūlaga hē hōlotonu e māfua ai te iēi o ni kēhekēhega i te lōloto o na ākoākoga a na fānau ākoga ma tōlātou mālamalāmaga, ma e fakafāigatā ai mo na fakagāluetino ma na ākoga fakaīunivēhitē ke mālamalāma ki te tāua o te NCEA, ko he fakaīloilo o te lava tāpena mo na gālua ma ni iētahi ākoākoga i tua atu o na ākoga.

Ko te kalikālamu atunūku e fakafōu i te tāimi nei, ma ka foki ai he āvanoa mo ni fakahīnoga e manākomia e faiākoga pe niā te manākomia ke ākoāko. Ko tona ūiga, e tuha pe ko fea te nofo ai he fānau ākoga ma ko tēfea te ākoga e iēi ai, ko na fānau ākoga uma e tata ke koa ma ūiga ni ākoākoga e hokotāga ki na hīkili ma na iloa e manākomia i tua atu o na ākoga. Ka koi gāholo te **kalikālamu atunūku** ke tau fakatōtoka, ko te fauhāga o na tuhi pāhi o na vāhega tūlaga tolu e manākomia ke hōlotonu ma na hūiga iēnei. Ko te kalikālamu atunūku e āofia ai:

Ko te New Zealand Curriculum (NZC),
e fakakūlupu i na vāega ākoākogia
fakapitoa ma na matākupu.

Ko te Marautanga o Aotearoa (TMOA)
e kūlupu ki na wāhanga ako ma na
matākupu. ⁴

NA FĒHILI

Vāega 1: Māfuaāga mo he hūiga

E malie koe ko te tātou tuhi pāhi atunūku e tātau ke ahēhi fua ki he kalikālamu atunūku?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaūlu mai e māua i te neti
<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

E iēi na mea e lēlei o te NCEA e tūmau

Ko te NCEA na fakaūlu mai i te 2002-2004 ko ni hētifiketi fou mo na fānau i na ākoga tūlaga tolu mo na lēvolo i te Tauhāga 11 ki te 13. Ko na hūiga na fakamāmafa ki te pito ki te fakafāigōfie, ma ke foki ai ni āvanoa mo ni fāiga filifiliga e lahi ki na fānau ākoga, fakatūha ki ho hētahi tāimi nae iēi ai muamua, fakatāhi ai ma na filitiliga āgai ki na auāla o mātātā kēhekēhe e ve ko na ākoākoga fakatūfuga, taligā mālo ma te tūlihi. Ko he hūiga tāua e lāvea ai te māua o na māka e na fānau ākoga fua ki na māfai, i lo te taumāfai ke fakatūhatūha na fānau ākoga kia tekilātou lava.

Ko te NCEA e fakamātea ko na fānau ākoga e lahi ōlatou auāla e āgai kiēi kāfai kua ōkehe ma na ākoga, fakatāhi ai ma na kōlēniga i na fale faigālua, na gālua ma na tīkeli i ni iētahi ākoga i na lēvolo fakaīunivēhitē. Ko na ahehi na fau ke fēhoahōani ki na fānau ākoga i hōlatou auala patino talafeagai mo kilatou lava.

Ko na lagona e tuku mai ki te Mālo e iēi ai ni vāega tāua o te NCEA e tātau ke toe fakatūmau mai:

- E tālia fiafia e na tino ko te tūlaga e auhia ai e na fānau ākoga e fua ki na **fakatūlagāga fakatēākoākoga** tūtuha, kae hē ko iētahi fānau ākoga.
- Ko te tuhi pāhi e ia ahēhia **ni vāega kēhekēhe e ākoākogia**, fakatāhi ai ma na vāega e fēhoahōani ki fānau ākoga ke ofi atu ai ki na gāluega i na fale faigāluega pe ko ni iētahi kōlenīga i tua atu o na ākoga.

“Ko te NCEA ma ana fēkuikūiākiga e hili atu te fea ma te ta tūtuha i lo na fēkuikūiākiga nae fakatūhatūha ai na māka o he fānau ki te kūlupu katoa e ve ona fēfaiāki aii te Hētifiketi o na Ākoga (School Certificate) ma te Bursary. Ko na fēkuikūiākiga taki ki na fakatūlagāga fakatēākoākoga e fakatāikole ai na fakafitaūli mo kilātou e ākoākogia e fētaiāki ma ni fakafitaūli i te tūlaga o tōlatou ākoākogia ma te fakaālofa o ni tūlaga e iēi ai ōlātou ōlaga...”

Fakalīliu mai i te — NZCER, *NCEA Review report*, 2018 (pg. 9)

Ko te māfai ke taki na vāega e ākoākogia ma na vāega e āko e na fānau ākoga, āgai ki na hīkili ma na iloa e manākomia mo na auāla kēhekēhe, ma ko tona ūiga ko na fānau ākoga e ono tūkua vave e kilātou na ākoga, ka māfau ke gālulūe āgai ki he tuhi pāhi e hāpoti ake ki ōlatou auāla i tua atu o na ākoga.

Ko te Mālo e hē kilātou fakatū atu ke hui te fekuikūiākiga ki na fakatūlagaga fakatēākoākoga e tūtuha, pe ko te māfai ke tautāli atu ki ni vāega kēhekēhe e ākoākogia ai.

Matau ko:

- **na fakatūlagāga fakatēākoākoga** ko he auāla e māfai ke ahēhi ai na vāega e ākoākogia i lalo o te NCEA. Ko na fakatūlagāga fakatēākoākoga e fakamātea mai ai te fakakūlupu o na hīkili tāua ma na iloa i loto o na vāega kēhekēhe ma e hula mai ko ni vāega auhia, ni tūnīte, ma te fakatūlagāga fakatēākoākoga o na hīkili
- **na kēleti** e tuku fakatāhi i loto o te tauhāga, mai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga kēhekēhe. Ko na fānau ākoga e kilātou māua ni kēleti e hē i lalo ifo o te 80 mai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e kilātou māua mai ai (fakatāhi ai ma he 20 mai na matākupu e tātau ke kave), e kilātou māfaia ai oi auhia te NCEA
- **ko na fakatūlagaga fakatēākoākoga e iēi tona tau aofaki o ni kēleti (credits) i ni lēvolo pātino.** Ko te lēvolo ma te nūmela o na kēleti e i loto o he fakatūlagāga fakatēākoākoga e fua ki te aofaki o te tāimi ākoāko, na vāega na ākoākogia ma na ahēhi e manākomia e na fānau ākoga ke ākoākogia ai i te lēvolo tena e iēi te fakatūlagāga fakatēākoākoga. Ko te lēvolo o he fakatūlagāga fakatēākoākoga ko he fakaīloga ki te tūlaga o te faigāta o te fakatūlagāga fakatēākoākoga, fakatāhi ai ma te lēvolo o te iloa ma na hīkili e manākomia.

E iēi na mea āgai ki te NCEA e tātau ke hui

Ko na fānau ākoga e kilātou māuagia te NCEA kui mai i te tukufākatāhiga o ni kēleti e 60 mai ho he fakatūlagāga fakatēākoākoga ma te 20 kēleti mai na matākupu o te NCEA e tātau ke kave. Kehe mai ai i na matākupu o te NCEA e tātau ke kave, e hēai ni iētahi fakatūlagāga fakatēākoākoga e manākomia fakatētūlafono e tātau ke kave e na fānau ākoga ke kilātou auhia, ma ko na kēleti mai ni vāega kēhekēhe fakatēākoākoga e māfai e faiākoga ke fau ai ni matākupu ma na hētifiketi o te NCEA. Ko he fakatākitākiga o he Record of Achievement (Lēkoti o na Taumāfaiga Auhia) e iēi nei ma pe ona vēfea ona fōliga, e māfai ke kē māua i te tuātuhi kūpega tāfākilāgi a te NZQA: <https://www2.nzqa.govt.nz/assets/Qualifications-standards/Results/electronic-sample-NZROA-NCEA-results.pdf>

Ko te lēvolo o te fakafāigōfie kua iēi ai, ko tona ūiga, e hē ko fānau ākoga uma e kilātou kavea ni pōlōkālame ākoākoga ma ni vāega e ākoākogia e hōlotonu ma e tōtoka te hōlolēlei te fātuga. Ko na kēhekēhega i te tūlaga o te lēlei o na pōlōkālame e fakapōpologia, aua ko te hōlotonu e tāua ke fakamāutinōa ko na **fānau ākoga uma** e kilātou auhia ni ākoākoga pītōhili te lēlei. Ko te taikōle o te tūlaga hōlotonu e āfaina ai te fakatūtūagia o te tuhi pāhi ma taunūkūga mānuia mo na fānau ākoga i tua atu o na ākoga.

“E iēi na kēhekēhega i te tūlaga e fatu ai e na ākoga ālātou kōhi – na ko te tahi o vae tolu o ākoga (32 pāhene) e māhani e fai uma e kilātou na fakatūlagāga fakatēākoākoga o na matākupu ke auhia na matākupu e fa”

Fakaliliu mai i te — ERO, *Set up to succeed*, 2024 (p.23)

Ko na fakapōpologia iēnei āgai ki te hōlotonu ma te hōlolēlei e fakamāonīa mai i na fakamāumāuga a te NZQA, e fakaāli mai ai ko te tauhāga 2024:

- Ko na lēvolo o na māka pītōhili te lēlei na auhia na lahi te kēhekēhega i te va o na fānau ākoga na auhia e kilātou kui mai i ni ahēhi i loto o te tauhāga (25 pāhene), fua ki na ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga (12 pāhene). Ko tona ūiga ko na fānau ākoga e fakalūagia te āvanoa e ono auhia ai ni māka pītōhili te lēlei mai ni ahēhi i loto o te tauhāga i lō na ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga.
- I ni fakatūhatūhaga o na māka fakalōtotōnuga, ko te 25 pāhene o na fānau ākoga e hē kilātou fakatāunūkua ni hūkega i te fakaikuga o te tauhāga, na tātau ke ulufāle atu kiēi. I te NCEA Lēvolo 3, ko te nūmela tēnei e 34 pāhene.
- E ova atu ma te 250,000 ni tāimi ko na fānau ākoga e hēki kilātou fāia ai na faigā hūkega i te fakaikuga o te tauhāga, ma ko na pepa hūkega e hēai ni mea na tuhi kiēi, ma na lahi lava āua na fānau ākoga e hēki lava ālātou kēleti ke tāutali atu ki na mānakoga mo te tuhi pāhi.
- E 54 pāhene oiōti o na fānau ākoga i na Tauhāga 12 kilātou auhia te NCEA Lēvolo 2, ma na kilātou māfaia mai i ni fakatūlagāga fakatēākoākoga taki ki ni matākupu e tolu pe hili atu foki. Ko te nūmela tēnei na mauāluga mo na fānau ākoga i te Tauhāga 13 na auhia e kilātou te NCEA Lēvolo 3, i te 65 pāhene (kāfai kitātou e mātau ko te 14 pe hili atu o na kēleti e hōlotonu ma lava ke māau ai he matākupu).⁵
- E ova mālie lava i te 30 pāhene o na Tauhāga 12 ma na Tauhāga 13 o fānau ākoga na kilātou auhia te NCEA, na kilātou māua mai i ni fakatūlagāga fakaīunite ke māfai ke tāutali ai ki na manākoga kāmata mo na kēleti ke auhia.
- Mai na fānau ākoga i te Tauhāga 13 nae manākomia ke fakaāoga na fakatūlagāga fakatēākoākoga fakaīunite, ko te 42 pāhene e manākomia e kilātou te lalo ifo o te 15 kēleti, ma e fōliga ko na fānau ākoga iēnei e fakaāoga e kilātou na fakatūlagāga fakatēākoākoga ke fakatūmu ai te pū o na kēleti e manākomia i lo te fakapūtūga o na fakatūlagāga fakatēākoākoga fakaīunite, ko he vāega o ni ākoākoga tau VET kua fatu lēlei.⁶

E māfai ke faigāta mālie ke māua he pāleni i te va o te hōlotonu, hōlolēlei ma te tūlaga o te fakafāigōfie kāfai e fatu he tuhi pāhi.⁷ Ona ko te tūlaga o te fakafāigōfie ke māfai ke fatu ai ni ākoākoga pātino, ko te tāua o te tuhi pāhi e tātau ke manino; ko na tuhi pāhi e hōlotonu ma fakatūtūagia ke fēhoahōani ki na fānau ākoga ke ofi ki loto o na gāluega ma ni iētahi ākoākoga.

Matau ko:

- **ko te holotōnu** ko tona ūiga ko na mea uma e gālulūe fakatāhi ma e manīno tona ūiga
- ko na pōlōkālame ākoākoga e hōlotōnu e fakamāutināa e hē iēi ni mea e mihi i te ākoākoga o na fānau ākoga, ma ko na ākoākoga e fēhoahōani ke fatu ai ni hīkili, iloa ma ni māfai e mānino kāfai e tuku fakatāhi
- **ko na matākupu e tātau ke kave** e tuku āloakīa mai mo te tūhitūhi ma te faitāu, ma te nūmela pe ko te gāgana Māoli ma na hīkili fakanūmela Māoli iēnei na fakatūlafonogīa e tātau ke kave e na fānau ākoga ke auhia te NCEA mai te 2024:

<https://ncea.education.govt.nz/overview-NCEA-corequisite-standards>

Ko na pōlōkālame ākoākoga e māfai ke fakatēle e na manākoga ke fēhoahōani ki na fānau ākoga ke māua ai he tuhi pāhi

Ko he kīkilaga pātino e fakatāua lahi ki te māuagia o ni kēleti, ko tona uiga, ko iētahi ākoga ka fakamūamūa e kilātou na fakatūlagāga fakatēākoākoga e faigōfie mo na fānau ākoga ke auhia, ma ka fatu ālātou pōlōkālame ākoākoga ki na vāega e manākomia ke auhia ai iēnei fakatūlagāga fakatēākoākoga. E mālamalāma lēlei ki na vāega iēnei, aua ko na ākoga e fōfou ko na fānau ākoga ke kilātou māuagā he tuhi pāhi, kae ko tēnei fēfaiākiga e ono āfaina ai:

- **Ko te tāpunia o na āvanoa mo ni faigā filifiliga:** ko na faiākoga i ni iētahi tāimi e kilātou fakamālohia na fānau ākoga, e hē tōtoka na taumāfaiga, ke kilātou kāvea na fakatūlagāga fakatēākoākoga e faigōfie, kae e fakatāikole ai foki na fāiga filifiliga mo na fānau ākoga iēnei i tua atu o na ākoga. Fakatākitākiga, e i la hē kilātou māfaia oi ulu atu ki loto o na ākoga fakaīunivēhitē kāfai e hē kilātou fakatōtokā na fakatūlagāga fakatēākoākoga e manākomia ke ulufāle atu ai.
- **Ko te hē tuku maia o ni matākupu e katoatōa ma tāua⁸:** I lō te tuku māiga o na ahēhi katoatōa i he matākupu, ko iētahi ākoga e ono tuku mai e kilātou ni vāega tukufākatāhi mai ni vāega fakatēākoākoga kēhekēhe pe ko he fakatūlagāga fakatēākoākoga e ahēhi oiōti i loto o te tauhāga. E māfua ai loa oi mihi e na fānau ākoga ni ākoākoga e pītōhili te lōloto ma hula ai loa ma ni vāega e mihi i ōlātou hīkili ma ōlātou ūloa.⁹

“Kāfai e auhia e na fānau ākoga he 10 kelēti āgai ki tolātou hētifiketi Levolo 2 i te fakatāunūkuga o he kōhi e 2 aho i te Ola Malōlō ma te Haogalemū (ko te 1/6 la o na kelēti e manākomia ke auhia ai te L2), ka kāvea la ma fakafitāuli tēnei vāega. (Fakaūlu mai e he faiākoga)”

Fakalīliu mai i te — NZCER, NCEA Review report, 2018 (p.21)

E i la faigāta mo na fānau ākoga ke mālamalāma pe vāfea ona gālua te NCEA ma ke fai ni tonu e fēhoahōani mo kilātou i tua atu o na ākoga. Kua faigōfie ātili mo na fānau ākoga ke filifili ni matākupu ma kua fua ālātou ākoākoga ki ni auāla e ono tūtupu mai ai ni fua i loto o ni ahēhi e hē hōkotaga, ma fakaātili fakatāikole ai te āvanoa mo ni ākoākoga pītōhili te lōloto.

E kitātou kītea na āfainaga o te lahi ātili o te fakafāigōfie

Ko na āfainaga o te hōlotonu ma te fakatūtūagia kua āfaina ai na vāega e fua mai ma na lāgona tuku mai e na ākoga fakaīunivēhitē ma na fakagāluetino:

- › **Na ākoga fakaīunivēhitē ma na fakagāluetino** e lea mai ko te NCEA e hē ko he fua lēlei i tāimi uma mo na hīkili ma na īloa māhani. E tokalāhi na fakagāluetino e hē mālamalāma pe vēfea ona gālu te NCEA, ma e kīkila e hē gālu tōtoka foki, ma na āfaina ai te tūlaga o tona fakatūtūagia.¹⁰ Ko iētahi fakagāluetino e līpotia mai e hē kilātou fakatūagia te NCEA Lēvolo 1 ma ko na fānau ākoga ko hēki lava ‘tāpena mo na gāluaga’.¹¹
- › **Ko te fāitau ma te tūhitūhi ma te nūmela i na lēvolo** mo na fānau tālavou, i na tauhāga 16-24, e i lalo o na nūmela fakalōtōnuga o na atunūku o te OECD¹² ma i te fakahōloga ai o te tāimi, ko na taumāfaiga kua fakaātili lava oi fakahōlo āgai ki lalo i Niu Hila. Ko te lēlei o na hīkili o te fāitau ma tūhitūhi, ma te nūmela e tāua mo te māuagia o ni gāluaga ma ni āvanoa ke ākoākogia ai i na ākoga fakaīunivēhitē, ma te fakatōnūtōnuga foki o te hāvaliga o te ōlaga i tua atu o na ākoga. Ko na hīkili iēnei e hōkotaga lēlei ki ni lēvolo mauāluga o te ola fiafia ma te ola lēlei.
- › **Ko te līpoti a te Education Review Office (ERO) Nōvema 2024**¹³, e fakatū mai ai ni auāla ke fakatāikole ai te tūlaga o te fakafāigōfie, kae ke fakamākeke ai te NCEA Lēvolo 1 ma ke fakatūpu ātili ai te fakatūtūagia o te NCEA. Na mātau e te ERO ko na fēkuikuikiga mo te NCEA ki te tolu tauhāga o ni ahēhi pītōhili te faigatā, e hē fakatūhatūhagia ki iētahi atunūku o te lalolāgi.
- › **Ko te tūlaga lēlei o na ākoākoga kua lahi ātili te ve ko he tafaōga o te lotto.** Ko te lēlei o na ākoākoga e fua ki te ākoga e fano kiēi he fānau ākoga, ma ko na ākoga e filifili pe vēfea ma pe ko niā te ākoālogia, ma pe ko niā ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e māfao ke fakaāoga. Ko te fakafāigōfie tēnei e iēi mo na fakatūlaga fakatēākoākoga ma vefea foki ona ākoāko ma ahēhi na matākupu.

NA FĒHILI

Vāega 1: Māfuaāga mo he hūiga

I ni ō lāgona, e kīkila koe e mālamalāma koe i te NCEA? Fakatākitākīga, ko na mānakoga mo na kēleti, pe vēfea ona fakatūlaga na māka o na fakatūlagāga fakatēākoākoga, ma pe ko niā ni ahēhi i loto o te tauhāga ma te fakaikuga o te tauhāga e manākomia?

E iēi ni vāega o te NCEA e māfaufāu koe e hāpoti ki te ākoākogia o na fānau ākoga ma na taumāfaiga ke auhia? Ko niā na vāega iēnei?

E malie koe e tātau ke iēi ni fakalēleiga ki te hīhitemi tuhi pāhi mo na ākoga tūlaga tolu?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

E manākomia e kitātou he tuhi pāhi e lahi tona tāua

E tokalāhi na fānau ākoga e kilātou māua ni polokālame ākoāko e hōlotonu ma e foki atu ai te āvanoa mo ni iloā ma ni hīkili e manākomia ki ālātou iētahi lakahāga ka iku na ākoga. I na vāega vānei, ko te NCEA e ia fakamātēa pe niā te kilātou iloā ma māfai ke fai, ma e hāpoti atu ai ke kilātou filifili hōlātou auāla e āgai kiēi i tua atu o na ākoga.

Kae e hē ko na tūlaga māhāni iēnei te tūtupu.

Ko na hūiga ki te kalikālamu atunūku e fakamāutinōa ko na ākoākoga e koa i te iloā, kui mai i ni faiākoga kua lahi tōlatou mautīnoa āgai ki na vāega e tātau ke ākoāko, ma pe ko āfea ma vāfea ona tātau ai ni ākoākoga tōtoka ke tūtupu. E ui i na vāega ienei, ko na manākoga ke nofo hāuni mo na hūkega ma ke auhia te NCEA ka lahi tūmau lava ko na mafuaāga ia e fakatēlea te tūlaga o na ākoākoga ma na vāega e ākoākogia.

I te tu tautahi ai lava o ia, ko na hūiga ki te kalikālamu atunūku e tāutali oiōti ki ni vāega tāua o te NCEA.

Ko te tuhi pāhi o te NCEA i te tāimi nei e tuku mai ai ni fāiga filifiliga mo na fānau ākoga ke fakalēlei ai ōlātou iloā i he matākupu e initālehi kiēi. Ko he itu lēlei tēnei, kae ko te lahi ātili o te fakafāigōfie i te tūlaga o te māua e na fānau o te tuhi pāhi o te NCEA, ko tona ūiga ko iētahi tāimi ko na vāega na ākoākogia ai e ono hē fētaui tonu ki na hīkili e manākomia mo tōlātou auāla kua kilātou filifilia i tua mai o na ākoga.

“Ko na ahēhi e tātau ke fēke e na hūiga i te kalikālamu (i lo tētahi itu) ma e tātau ke ahēhi ai na mālamalāmaga o na fānau ākoga āgai ki te kalikālamu kātoa.”

Fakaliliu mai i te — ERO, *Set up to succeed*, 2024 (p.183)

Ko na hūiga fakatū e fakamōemōe ke fēhoahōani ki na fānau ākoga ke kilātou māua ai ni āvanoa mo ni iētahi ākoākoga i te lūmanāki, pe ko ni gāluega, kui i te māuagia o he pāleni lēlei i te va o he hīhitemi mo na tuhi pāhi e hōlotonu ma e fakafāigōfie:

- **Hīkihiki ki luga te tūlaga o te fakaāloakia i te tuhi pāhi mo na ākoga tulaga tolu:** hikihihi ki luga te tūlaga o te fakatūtātūagia i te tuhi pāhi i Niu Hila ma te lalolāgi kātoa, kui i te fakamāutinōa e faigōfie oi mālamalāmaga; e fakamōemōegia ma he ko he fua mautinōa o na hīkili ma na iloā; ma e māfai ke fakatūhatūha ki iētahi i te lalolāgi.
- **Hāpoti ki ni pōlōkālame ākoākogia pītōhili te lēlei ma hōlotonu:** fakalēlei ātili te tūlaga o te hāpoti o te tuhi pāhi mo na ākoga tūlaga tolu ki na fānau ākoga uma ke mānuia i tua atu o na ākoga, i te fakamāutināgia e kilātou māua uma ni ākoākoga pītōhili te lōloto, ma e māfai ai ke fatu na hīkili fakavāe i te fāitau ma te tūhitūhi, nūmela pe ko te gāgana Māoli.

NA FĒHILI

Vāega 1: Māfuaāga mo he hūiga

Ko te Mālo e fōfou ko te tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu ke kīlia, hōlotōnu, ma fakatuatuagia, fakatahi ai ma te lahi o ni āvanoa ke māua ai ni mōtele mo na ākoākoga fakamātātā kēhekēhe. E māfaufau koe e iēi ni iētahi āvanoa mo ni hūiga lēlei ki na tuhi pāhi fou?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

VĀEGA 2: Fakatūtuga mo na hūiga

Ko te fauhāga ma na fōliga o te hētifiketi fou mo na vahēga tulaga tolu – te **New Zealand Certificate of Education** ma te **New Zealand Advanced Certificate of Education** e tātau ke fakatūhatūha ki iētahi atunūku o te lalolāgi ma ke ahēhi ai na hīkili ma na iloa o na fānau ākoga. I tēnei auāla, ko na hētifiketi iēnei ka fakaīloa atu ai ki na fakagāluetino ma ākoga fakaīunivēhitē, ko na fānau ākoga kua tūkua na ākoga kua iēi na hīkili hako ma na iloa māhani ke ulu atu ai ki na kaufāigāluega pe fakaāuāu i ni iētahi ākoākoga.

Ko na hētifiketi fou iēnei ka:

- › fakaāli tonu mai pe niā te iloa e na fānau ākoga ma ko niā te kilātou māfaia oi fai kui i te fakamāteāga i ni auāla hē fakaītukau ma hōloholo lēlei na hīkili ma na iloa e manākomia e na fānau ākoga ke ulu atu ai ma te tōtoka ki ni gāluega pe ko ni iētahi akoākoga
- › ke fakamālohi atu ki na ākoga ke ahēhi agai ki te kalikālamu atunūku, ma ke foki ai kiēi ma te loto mākeke agai ki te fātuga o ni pōlōkālame ākoākoga lēlei
- › foki ki te fakagāluetino te loto mākeke āgai ki na hīkili ma na iloa o na fānau ākoga, ma na lēlei e kilātou kaumāia ki te fale faigāluega
- › foki te loto mākeke ki na ākoga fakaīunivēhitē ko te tuhi pāhi o na fānau ākoga e fakamātea mōnino ma hako ai na mea e kilātou iloa ma na mea e māfai ke fai, ke ahēhi ai te ulufāle atu mo ni iētahi ākoākoga ma e māutinōa ko na fānau ākoga ka kilātou māfai oi kaufākatāhi.

Fakatūtuga 1: Gālulue fakatāhi ma na fale faigāluega ke fakaōfi na matākupu tau Mātātā Kēhekēhe ki loto o na tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu

Ko te vāega tēnei e fakatālatālanoa ai te:

- › fāuga o ni matākupu tau Mātātā Kēhekēhe (Vocational Education and Training (VET)) e tāua ma fakatūatūagia
- › ko te fakaāoga o na Industry Skills boards (ISBs) pe ko iētahi ke fakamākeke ai na ākoākoga tau VET

Ko te vāega tēnei e fēhili atu pe hāpoti e koe te mālo ke gālulue fakatāhi ma na fale faigāluega ke fatu ai ni matākupu tau VET ke fakaāoga i na ākoga. Kāfai ko koe ko he faiākoga pe ko he puleākoga, ko te Mālo foki e fōfou foki ke mālamalāma ki ni māfaufāuga e faigōfie te fakatīnoga ma te fakatēlega mo te mānuia o na ākoākoga tau te VET.

Matau ko:

- › **Ākoākoga tau VET** i tēnei tuhituhiga ko tona ūiga, ko ni ākoākoga kui atu i na mātātā kēhekēhe ma na kōlēniga e fakakāutū ki te ātiakega o na hīkili ma na iloa e manākomia ke māfai ke gālue ai i loto o hē fale faigāluega pātino.

Fātuga o ni matākupu tau VET e tāua ma fakatūatūagia

Ko na matākupu tau VET tēnei e fau mai i ni hetu o ni fakatūlagāga fakatēākoākoga fakahīkili e hōlotonu ka tuku mai ki na fānau ākoga i ni fāiga paāga ma na ākoga fakaiūnivēhitē ma na fakagāluetino. Ko na hūiga iēnei e hāhiki atu ke fakamākeke te tāua ma te fakatūatūagia o na ākoākoga tau VET, i te fakaūlu mai o he fakavāka e iēi ni takāla e hāpoti ki na Industry Skills Boards (ISBs) ma iētahi ke ātiāke ni matākupu pītohili te lēlei tau VET.

Ko na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau iunitē ma tau hīkili kua kāmata oi hāpoti ki na ākoākoga e ve ko na fāugā fāle & fakatūtuga fāle ma te tūlihi. Kae ui i na vāega iēnei, ko na ākoākoga iēnei e hē tuku māia i tāimi uma e hōlotonu ki ni fēkuikūiākiga e taki ki na matākupu, ma e hē mānino ma hōlotonu na auāla mo na fānau ākoga e fōfou ke āgai atu ki ni tuhi pāhi i na fale faigāluega pe ko ni gāluega:

- › I te 2024, e ova mālīe lava i te 30 pāhene o na Tauhāga 12 ma na Tauhāga 13 o fānau ākoga na kilātou auhia te NCEA lēvolo 2 ma te 3, na fakaāoga ai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga tau hīkili ke tāutali ai ki na manākoga kāmata mo na kēleti. O te 9,788 o na fānau ākoga na kilātou auhia te NCEA Lēvolo 3 i ni iētahi o fakatūlagāga fakatēākoākoga tau iunitē, ko te 42 pāhene na kāmata i te lalo ifo o te 15 kēleti mai na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau iunitē. E fakamātea mai ai ko na kēleti iēnei e fakaāoga ke fakatāunūku ai na manākoga kāmata mo te māuagia o na kēleti o te NCEA, i lō te fakamātea mai ai o ni ākoākoga tau VET e hōlotonu.¹⁴
- › E lahi na vāega e hē ta tūtuha i te fakaāoga o na fakatūlagāga fakatēākoākoga e te School Equity Index Group (Kūlupu mo te Fakaīloilo o te Ta Tūtuha o na Ākoga). I te 2024, toetiti 30 pāhene o na kēleti na māua i na ākoga ma te 'Lahi' o na Fakafitāuli tau te Tamaōkāiga ki na Taumāfāiga ke Auhia, nae lahi māua mai i na fakatūlagāga fakatēākoākoga, fakatūhatūha ki te 8 oīōti o na ākoga e 'Taikōle' na Fakafitāuli tau te Tamaōkāiga. Ko na nūmela iēnei e fakamātea ai te hē hōlotonu o na pōlōkālame ākoāko iēnei fau mai i na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau iunitē e ono hē tūtuha ai te tūlaga o na āfainaga ki na fānau ākoga i na ākoga e 'Lahi' na Fakafitāuli tau Tamaōkāiga.¹⁵

Ko na matākupu tau VET ko he vāega tāua o he hīhitemi ākoākoga, e tuku mai ai ni āvanoa tau ākoākoga e ūiga ma, i te tāimi loa, e pa ai ki ni taunūkūga mānuia mo ni āvanoa gāluega. Ko te hūiga tēnei ka tuku mai ai ni auāla mānino mo na fānau ākoga e fōfou ke ōatu ki na ākoākoga tau fale faigāluega pe ko ni gāluega, kae ke kilātou māua na hīkili ma na iloa ke mānuia ai.

Ke fakaāoga na Industry Skills Boards (pe ko iētahi) ke fakamākeke ai na ākoākoga tau VET

Ko na ISB ka hīepi e kilātou na matākupu tau VET iēia e hōkotaga ma ni āvanoa mōni i tua atu o na ākoga. Ka fakafāigōfie ai oi kilātou māfaia oi heki mai i ni vāega o ni matākupu ma ni fakatūlagāga fakatēākoākoga pe fatu kātoa ni vāega o na matākupu fou mo na matākupu tau VET, fatu ki na manakōga o na fale faigāluega. Fakatākitākiga ko na ISB e kilātou māfaia oi fai he tonu ke heki mai i na fakatūlagāga fakatēākoākoga e iēi nei i lalo o na Fāugā Fale ma na Fakatūtuga Fale ma na Hīkili Tukufākatāhi Fakatūfuga (Building and Construction, and Allied Trades Skills (BCATS)).¹⁶

Ko te Matāgāluega ka kilātou hāpotigia na ISB ke fakamāutī noa na ko na matākupu tau VET pītōhili te lēlei ka kāvea ma vāega o na tuhi pāhi fou. Ko na ākoākoga a na fānau ākoga e māfai ke tuku āloakia e tātau ke tuku mai ai he auāla mānino ki ni iētahi tuhi pāhi mo na fale faigāluega, fakatāhi ai ma te māfai ke fakafētolaki o ni māka kāfai e māfai. Ko te fakanōfotōnuga o na matākupu tau VET ma na tuhi pāhi o na fale faigāluega, ko tona ūiga ko na fānau ākoga ka kilātou māfaia oi gālulue āgai ki na tuhi pāhi fou mo na vāhega tūlaga tolu, kae kilātou ono mafaia ai foki he kāmataga ūiga mo he tuhi pāhi i na ākoga fakaīunivēhitē.

Mo na vāega kēhekēhe tau VET i fafo atu o na tīute o na ISB, ko iētahi fakalāpotopōtoga tau fale faigāluega ka māfai ke gālulue ma te Matāgāluega ma te NZQA ke fatu ni matākupu tau VET, ke fakamāutīnoa ai ko na ākoākoga tau VET e fakatūatūagia, e hōlotonu, ma e hōkotaga ki na manākoga mōni ma ni āvanoa i tua atu o na ākoga.

Tai fōliga tūtuha ma na matākupu tau VET, ko na takiāla ka āpalai foki ki na matākupu e hē ko ni matākupu tau VET, e lāvea ai na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau iunīta ma tau hīkili. E ono lāvea ai ni matākupu ma ni fakatūlagāga fakatēākoākoga talafēagai ki na Atunūku Kīkila e Niu Hila, ma e hāpotigia na tino ākoako kēhekēhe ma na kōmiunitī. Ko te Matāgāluega ka gālulue ma te NZQA ma iētahi paāga ke pāhia na matākupu e hē ko ni matākupu tau VET e lāvea ai na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau hīkili ma tau iunīte.

Ko te fēkuikūiākiga tēnei ko tona ūiga ka hē toe lahi ai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga ka iēi

E tai katoa te 11,000 o na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau hīkili tau iunite e kēhekēhe te tūlaga o te lēlei e iēi ma tona tāua e iēi nei ke fakaāoga i te NCEA. Ko te fakatūtuga tēnei ko tona ūiga ko na ISB ka kilātou fakaāoga na vāega pītōhili o na vāega iēnei, ma ke fau au ni vāega fou, ma ke māua ai ni āfifi fou tau te ākoākoga e hōlotonu e talafēagai lahi mo na fale faigālua ma tino faigālua, ma e tuku mai ai ni auāla āgai ki ni tuhi pāhi fakaīunivēhitē.

Ko he fakavāka e mānino ona taunūkūga ma na takiāla mo na matākupu tau VET, ko tona ūiga e hē ko na fakatūlagāga fakatēākoākoga uma e iēi i te tāimi nei ka māfai ke fāitaugā āgai ki na tuhi pāhi fou.

Ka iēi ai foki ma ni vāega e fia fakatino e tātau ke māfaufau kiēi mo tēnei fakatūtuga, e ve ko te māuagia e na fānu ākoga o ni ākoākoga pītōhili te lēlei tau VET. E ui e fakaāli mai e na fakamāumāuga ko na pōlōkālame e ve ko na Trades Academies (Ākoga Fakatūfuga)¹⁷ e māfai ke māua ai ni taunūkūga lēlei mo kilātou e kaufākatāhi atu kiēi, ko te māua o na āvanoa ke ulufāle atu ai kiēi e kēhekēhe mālie. Ko te fatuga o na matākupu o te VET e māua ai hē avanoa ke fakamākeke na fēkuikūiākiga mo na VET i loto o na ākoga ma na kura, fakatāhi ai ma te fātuga ki luga o ni tāutuāga tōtoka e ve ko te Trades Academy.

Matau ko:

- ko he matākupu e iēi ai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga tau hīkili na fatu mai e na fale faigālua ka tūtuha te fuaēfa fua ki iētahi matākupu

NA FĒHILI

Falatūtuga 1: Gālulue fakatāhi ma na fale faigāluag ke fakalēlei te tūlaga o te fakaōfi mai na ākoākoga tau VET ki loto o na hīhitemi mo na tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu

E hāpoti e koe te mālo ke gālulue fakatāhi ma fale faigālua ke fatu ai ni matākupu tau Mātātā Kēhekēhe (VET)?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaālu mai e māua i te neti
<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Fakatūtuga 2: Fakaūlu māiga o he Tuhi Pāhi Fakavāe fou ma na tuhi pāhi fou atunūku mo na vāhega tūlaga tolu mo te Tauhāga 12 ma te 13

Ko te vāega tēnei e fakatālatālanoa ai te:

- ko he Tuhi Pāhi Fakavāe fou e āloakīa ai te fāitau ma te tūhitūhi pe ko te gāgana Māoli ma te nūmela Māoli
- fakaūlu māiga o ni tuhi pāhi fou mo na vāhega tūlaga tolu – te New Zealand Certificate of Education (mo te Tauhāga 12) ma te New Zealand Advanced Certificate of Education (mo te Tauhāga 13)
- kave kēhega o te NCEA Lēvolo 1, ma ko tona ūiga ko te heke kehē mai i te tolu tauhāga o ni ahēhi faigatā.

Ko te vāega tēnei e fēhili atu ai pe kīkila koe ko te Tuhi Pāhi Fakavāe e tāpena ai na fānau ākoga ma na hīkili fakavāe e manākomia ke hōkotaga mānuia ma ālātou ākoākoga i na Tauhāga 12 ma te 13. Ko te Mālo e fōfou foki ke fakalōgo atu pe ni taumāfaiga a te auhia e kīkila koe e tātau ke fakamātea e te Tuhi Pāhi, ma pe vēfea ona fakamāutīnoa ko na fānau ākoga uma e iēi hōlātou āvanoa ke ōkehe ai ma na ākoga ma te tuhi pāhi i te Tauhāga 12.

Ko te Tuhi Pāhi Fakavāe fou e āloakīa ai te faitāu ma te tūhitūhi pe ko te gāgana Māoli pe ko te nūmela Māoli

Ko te Tuhi Pāhi Fakavāe ka fakaūlu mai ma hui ai mānakoga o na matākupu e tātau ke kave i te 2028. E ono māfai e fānau ākoga oi kilātou auhia te Tuhi Pāhi i ho he tauhāga i te va o te Tauhāga 9 ma te 13, kae ko te tokalāhiga, ei la kīkila tōtoka ke kilātou auhia te vāega tēnei i te Tauhāga 11. Ko na matākupu e tātau ke kave e tāketi mo na Tauhāga 8-9. I te fakahōloga lava o te tāimi, ma te fakahōlohōloga mālie mai lava, ko te tūlaga fakafāigatā o te Tuhi Pāhi ka hōlotonu ki te Tauhāga 11 o te kalikālamu.

“Fatu ki luga o na mea e kilātou iloa o te tuhi pāhi o te NCEA Lēvolo 1 na iēi, e hīlia mālie ake lava i te fitu mai te 10 o na fakagāluetino (71 pāhene) e kīkila e hē ko he fua lēlei o na iloa ma na hīkili o na fānau ākoga, ma ko te toka iva o te 10 (90 pāhene) e kīkila e hē ko he fua lēlei o na lāgona fakāōhofia ke gālulue mālohi.”

Fakalīliu mai i te — ERO, *Set up to succeed*, 2024 (p.183)

E ui ko te fakamōemōe e o mō na fānau ākoga ke ōkehe ma na ākoga ma hē i lalo ifo ma he New Zealand Certificate of Education, ko te Tuhi Pāhi, ko he tuhi pāhi āloakīa tautāhi lava ia, ma e hūla i na lēkoti o na ākoākoga a na fānau ākoga. Ko tona ūiga ko na fānau ākoga e ōkehe ma te ākoga ka ko hēki pa ki te fakaikuga o te Tauhāga 12, e ono māfai ke fano kehe ma tēnei Tuhi Pāhi.

Ko fānau ākoga e mānakomia ke auhia e kilātou te Tuhi Pāhi Fakavāe ke kilātou māfaia ai oi auhia te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education.

Ko te Tuhi Pāhi ka tuku mai ai ni fakagāluetino e ono iēi, ni lāgona o na iloa o na fānau kua teka ma na ākoga, i na vāega ākoākoga fakavāe, fakatāhi ai te fāitau ma te tūhitūhi ma te nūmela, pe ko te gāgana Māoli pe ko te nūmela Māoli. Hōve e iēi ni iētahi vāega e tātau ke auhia e ono āfia ki loto o te Tuhi Pāhi, fakatāhi ai ma na tōpiki iēia e hē pātino ko ni tōpiki fakatēākoākoga.

NA FĒHILI

Fakatūtuga 2: Fakaūlu māiga o te Tuhi Pāhi Fakavāe fou.

E malie koe ko te hūiga ki te NCEA Lēvolo 1 ki te Tuhi Pāhi Fakavae, i te nūmela ma te tūhitūhi ma te faitāu, ko he mea lēlei ke tāpena ai na fānau ākoga ke iēi ni hīkili fakavāe e manākomia, ke kilātou māfaia ai ke hōkotaga tōtoka ki na ākoākoga i te Tauhāga 12 ma te 13?

E kīkila koe ko niā ni iētahi vāega o na ākoākoga pe ko na taumāfaiga ke auhia e tātau ke kīkila tōtoka kiēi ke kāvea ma vāega o te Tuhi Pāhi Fakavae? Fakatākitākīga, e ono tātau ke iēi he lēvolo o te olo o na fānau ākoga ki na vāhega?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Fakaūlu māiga o te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education mo te Tauhāga 12 ma te 13

Ko na hūiga iēnei e fakaūlu mai ai ni tuhi pāhi fou na fatu mo na fānau ākoga kua uma ālātou Tauhāga 12 and 13 – New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education. E tolu ia lēvolo o te NCEA e iēi i te tāimi nei, ma ko na hūiga e fakatāikōle ai foki te nūmela o na tuhi pāhi atunūku mai te tolu lēvolo ki te lua.

Ko te fēkuikūiākiga tēnei e hōlotonu ma iētahi fēnua e tai tūtuha na fakatūhatūhaga,¹⁸ ma ka māfai ai na fānau ākoga i te Tauhāga 11 ke kīkila tōtoka ki ni ākoākoga lōloto o na hīkili fakavāe ma na iloa ka ko hēki fakatīnoa e kilātou ni fāigā ahēhi faigātā i te Tauhāga 12 ma te 13.

Kave kēhega o te NCEA Lēvolo 1

Ka iku te tauhāga 2027, ko te NCEA Lēvolo 1 ka hē toe fakaāogagia – ko na fānau ākoga i te Tauhāga 11 ka hē toe manākomia ke kave e kilātou ni ahēhi faigātā (kehe ai ma te Tuhi Pāhi Fakavāe).

Ko na hūiga e foki mai ai ki fānau ākoga he tauhāga fakaōpoōpo mo ālātou tāpenapēnaga ka ko hēki kilātou kāvea te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education mai te Tauhāga 12 ma te 13.

Ko te kāvekēhe o na ahēhi i te Tauhāga 11 e māfai ai foki ke lahi ai he tāimi i te potu ākoga āua ko na fānau ākoga ka hē toe manākomia e kilātou he tāimi tautōkatāhi ke fai meaāoga ai i loto o te Tēmi 4, ma fakatōhina ai na fānau ākoga ke nōnofo i te ākoga ke kilātou māua te tuhi pāhi i te Tauhāga 12.

Ko te kāvekēhe o he tuhi pāhi i te Tauhāga 11 e fakatūtupu ai foki ni iētahi o lūkitau ke taufakatōtoka

Ko te hūiga fakatū ko tona ūiga ko na fānau ākoga ka kilātou hē fakaūmā te Tauhāga 12 ma ono ōkehe oiōti ma te ākoga ma he Tuhi Pāhi Fakavāe. E fakatūtupu ai ni fakafitāūli tai tūtuha ma iēia i te hīhitemi i te tāimi nei, ma ko na fakagāluetīno e līpoti mai ko te NCEA Lēvolo 1, e hē ko he fua fakaīloilo tōtoka o te tūlaga tāpena o kilātou i tua atu o na ākoga. Ka ātili lahi ai he āfainaga mo na fānau ākoga e ono vave uma ālātou ākoākoga ka ko hēki tōtoka te Tauhāga 12, e ve ko na fānau e iēi ni fēhoahōaniga fakapītoa, kilātou e āfaina ona ko te tūlaga hē tōtoka o te tamaōkāiga, ma kilātou kua āfaina ālātou ākoākoga ona ko ni lūkitau o te hē mālohi o te tino.

Ko na fānau ākoga e tātau ke hāpoti ke nōnofo i na ākoga ma ke fakatōtoka te Tauhāga 12 āua ko te fano ki te ākoga ka fakatāikōle ai te āvanoa o te ono hē lahi o ni fāiga filifiliga mo kilātou i tua atu o na ākoga.

Ko te Matāgāluega ka kilātou māfaufau tōtoka pe ko niā te manākomia e na fānau ākoga e hāpotigia ke kilātou fakaūmā te hē i lalo ifo i he New Zealand Certificate of Education. Ko fānau ākoga e pēnēfiti mai i te fāuhia o he kalikālamu fou e lahi ai na koa, fakaōpoōpo kiēi, te manākomia o ni fēhoahōaniga e tāketi tonu ki tēnei vāega, kae māihe lava i na tauhāga mūamua. Ko te Matāgāluega e ono kīkila foki ki na hūiga ke fakamāutīnoa ko fānau ākoga e kilātou māua uma na āvanoa ke māua ai ālātou tuhi pāhi. Fakatākitākiga, e iēi he āvanoa mo hē filifiliga ke hiki ki luga na tauhāga e māfai ke ōkehe ai na fānau ākoga ma te ākoga mai te 16 ki te 17.

NA FĒHILI

Fakatūtuga 2: Fakaūlu māiga o ni tuhi pāhi atunūku fou e lua mo te Tauhāga 12 ma te 13.

Ko te tōkalāhiga o na fānau ākoga ka kilātou fakaūmā te New Zealand Certificate of Education i te Tauhāga 12. E vĕfea te tūlaga o te tāua mo te Mālo ke māfaufau ai ki ni auāla ke fakamāutīnoa ko na fānau ākoga e nōnofo i na ākoga ke pa ki te fakaikuga o te Tauhāga 12?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Fakatūtuga 3: Toe fakalīliu he kīkilaga pātino ki ni fēkuikūiākiga e taki ki na matākupu ma e fau tonu, ma te fakaūlu māiga o na matākupu e manākomia i te kalikālamu

Ko te vāega tēnei e fakatātālanoa ai te:

- › ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu, fakatāhi ai ma na matākupu na fatu ma ni āfffi o ni fakatūlagāga fakatēākoākoga tau hīkili na fatu mai e na fale faigāluega
- › ko na matākupu manākomia o te kalikālamu mo na fānau ākoga i te Tauhāga 11.

Ko te vāega tēnei e fēhili atu ai pe hāpoti e koe ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu mo na ahēhi ma ke manākomia ai na fānau ākoga i te Tauhāga 11 ke kaufākatāhi i ni iētahi matākupu o te kalikālamu. Kāfai ko koe he faiākoga pe ko he puleākoga, ko te Mālo e fōfou ke fakalōgo atu kiā te koe āgai ki na līhohi ma ni hāpoti ai ki na fēkuikūiākiga taki ki na matākupu.

Fakaūlu māiga o ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu

Ko na vāega e fia auhia ki he tūlaga pītohili te lēlel ka kīkila pātino ki te fakatōtokāga o te matākupu kātoa. I te tāimi nei, ko na fānau ākoga e ono kilātou fakakātoa ālātou kēleti mai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e mātua hē kāiga lava, ma ka fakafāigātā ai ke iēi hē mālamlāmaga ki te tūlaga lōloto o te iloa o na fānau ākoga, ma pe vēfea ona āogā na vāega na ākoākogia ai mo na ākoga fakaiunivēhitē pe ko na gāluega.

Ko he fēkuikūiākiga taki ki na matākupu ko tona ūiga ko na fānau ākoga ka kīkila tōtoka ki na matākupu i lō na fakatūlagāga fakatēākoākoga. Ko na ahēhi i na fakaikuga ma loto o te tauhāga, i loto o he matākupu, ka māka (vēna ma te tūlaga o te lēlei) hōlohōlo lēlei, ma ka fakaōpoōpo ki he māka āofaki e hīkoa i te vae 100. Ka tuku mai ai he āvanoa mo ni fakagāluetino e ono iēi ma na tino ākoāko i na iunivēhitē ma ni lāgona e hili atu o na iloa ma na hīkili o na fānau ākoga i na vāega tāua tau ākoākoga ma na vāega ākoākogia i na matākupu Māoli. Mo na matākupu tau VET, ko na ahēhi ka fakakūi mai i na fakatūlagāga fakatēākoākoga tau hīkili.

Ko he kīkilaga tōtoka mo na taumāfaiga ke auhia ka fakatōhina ai na fānau ākoga ma faiākoga ke māfaufau ki i ākoākoga e manākomia mo na auāla kua filifilia e fānau ākoga ke kui atu ai kāfai e uma na ākoga.

Ata 2 ko he fakatākitākiga pe vēfea na fōliga o te Record of Achievement (Lekoti o na Taumāfaiga Auhia) a na Fānau Ākoga, e ono iēi i lalo o na hūiga fakatūtu. I he fakatūhatūhaga, ko tēnei he fakatākitākiga o he Lēkoti o na Taumāfaiga Auhia, e iēi i te tāimi nei:

www2.nzqa.govt.nz/assets/Qualifications-standards/Results/electronic-sample-NZROA-NCEA-results.pdf

Ata 2: Fakatākitākiga pe vāfea na fōliga o he Lēkoti o na Taumāfaiga Auhia a na fānau ākoga e ono iēi i lalo o te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education. Ko na vāega i loto o te Īgilīhi ka fakalāuāitele, ma e fakaāli mai ai pe vāfea ona fau e te 50 pāhene mai na fāiga hūkega i te fakaikuga o te tauhāga ma te 50 pāhene o na ahēhi i loto o te tauhāga.

LĒKOTI O NA TĀUMĀFAIGA AUHIA

ĪGOA: **Sam**

Tuhi Pāhi Fakavāe

Fakaīloga āloakīa

Niu Hila Hētifiketi o Ākoākoga | New Zealand Certificate of Education

Fakaīloga āloakīa

MATĀKUPU	MĀKA	MATĀKUPU MĀKA ĀLOAKIA
▼ Īgilīhi	85 / 100	A
▶ Ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga	44 / 50	▲
▶ Ahēhi i loto o te tauhāga 1	20 / 25	▲
▶ Ahēhi i loto o te tauhāga 2	21 / 25	▲
▶ Fihiki	57 / 100	C
▶ Nūmela	64 / 100	C
▶ Tīokālafi	46 / 100	D
▶ Tala Fakahōlopīto	50 / 100	C
▶ Faitāvale ma faka Īnihīnia	74 / 100	B
Tuhi pāhi tukufākatāhi	330 / 500	

Niu Hila Maoake Hētifiketi o Ākoākoga | New Zealand Advanced Certificate of Education

Fakaīloga āloakīa pītohili te lēlei

MATĀKUPU	MĀKA	MATĀKUPU MĀKA ĀLOAKIA
▼ Īgilīhi	90 / 100	A
▶ Ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga	48 / 50	▲
▶ Ahēhi i loto o te tauhāga 1	22 / 25	▲
▶ Ahēhi i loto o te tauhāga 2	20 / 25	▲
▶ Fihiki	77 / 100	B
▶ Nūmela	85 / 100	A
▶ Fāuga fale ma te Fakatūtuga Fale	87 / 100	A
▶ Faitāvale	94 / 100	A
Tuhi pāhi tukufākatāhi	433 / 500	

KI:

Matākupu ma ni ākoākoga na fatu e te Matāgāluega.

Matākupu ma ni ākoākoga na fatu e na fale faigāluega.

Matau ko:

▶ māka fakaōpoōpo ko ni māka e fakaōpoōpo fakatāhi ke fau ai he māka e fokotāhi.

Fakaūlu māiga o na matākupu e tātāu ke kave e na fānau ākoga i te Tauhāga 11

Ko na fānau ākoga ka lahi lava oi manākomia ke kave ni ālātou matākupu e lima, fakatāhi ai ma ni iētahi o ni matākupu tāua o te kalikālamu i te Tauhāga 11. I he kīkilaga pātino, ko na vāega o na pōlōkālame e ākoāko atu ma na vāega e ākoākogia mo na fānau ākoga i te Tauhāga 11, e tātāu ke lāvea ai pe ko te Īgilihi ma te Nūmela pe ko te Gāgana Māoli ma te Nūmela Māoli. Ka fakamāutīnoa ai ko na fānau ākoga uma e kilātou māua ni ākoākoga fakavāe ka ko hēki gālulue āgai ki te New Zealand Certificate of Education i te Tauhāga 12.

Ko te hūiga tēnei ka fakatāikole ai te āvanoo ko na fānau ākoga ka hē ono kāvekēhea vave e kilātou tōlātou āvanoo mo ni iētahi auāla i tua atu o na ākoga. Fakatākitākiga, i te hē kāvea ai o na matākupu e manākomia ke māua ai te tuhi pāhi ke ulufāle ai ki na ĩunivēhitē (UE).¹⁹

NA FĒHILI

Fakatūtuga 3: Līlūga o he kīkila tōtoka ki ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu ma e fau tonu, ma te fakaūlu māiga o na matākupu e tātāu ke kāve

E hāpoti e koe ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu mo na ahēhi i te Tauhāga 12 ma te 13?

E tāua vēfea mo na fānau ākoga ke hōkotaga tōtoka ki te kalikālamu kātoa (i lō ni vāega) mo na matākupu tau mātāta kēhekēhe ma iētahi matākupu lāuāitele?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgonā e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Ko he fēkuikūiākiga taki ki na matākupu ka māfaufau tōtoka kiēi mo na nōfonōfoga faka Māoli (Kaupapa Māori)

Ko te Matāgāluega ka gālulue tāfapili ma na hui mai na nōfonōfoga kāiga Māoli, fakatāhi ai ma na Kura Kaupapa Māori ma na Kura ā Iwi, ke fakamāutīnoa ko te fāuhaga o na tuhi pāhi fou e māfaufau tōtoka ki na nōfonōfoga o na kura mai te kāmātāga. E ono lāvea ai, mo he fakatākitākiga, te fāuga o ni matākupu e pātino mo na nōfonōfoga iēnei.

Ko he fēkuikūiākiga taki ki na matākupu e ono fāigātā ke auhia

Ko te hēke atu ki ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu e ono fakafāigātā mo iētahi fānau ākoga ke kilātou auhia te tuhi pāhi fou mo na vāhega tūlaga tolu, āua ko na fānau ākoga e hē māfai ke fakalāgolāgo ke auhia ni fakatūlagāga fakatēākoākoga takitāhi, ma i ni iētah tāimi, ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e mātuā hē kāiga lava, ke auhia ai he tuhi pāhi. Ko he fēkuikūiākiga taki ki na matākupu e fakamōemōe ke tuku mai ai he ata hako o na vāega na ākoākogia ai na fānau ākoga i he matākupu, ko tona ūiga, ka hē toe iēi he āvanoa ke fakaāoga ai ni fakatūlagāga vālevāle, mai iētahi matākupu ke fakalēlei ai na māka.

Ka manākomia e na ākoga ke fakatēle ni pōlōkālame ākoākoga ma ni vāega e ākoākogia ke hāpoti ki na ākoākoga e manākomia ke auhia ai na matākupu. Ko na ākoga ka tāikole te tūlaga o te fakafāigōfie i te fāuhaga o na pōlōkālame ākoāko tākitāhi āuā ko na fānau ākoga kua tātau ke tuku kiēi ni matākupu 'whole'. Ko tona ūiga ko te fakaūmaga o ni ahēhi kēhekēhe i te matākupu lava tēna e fōkotāhi, ma kua uma ai te ākoākogia i te matākupu tena i loto o te tauhāga fakatēākoākoga. Ko na ahēhi iēnei ka tūmau te tūlaga o te fau mai i ni ahēhi e ōpo mai i na ahēhi i loto o te tauhāga ma te fakaikuga o te tauhāga, i na tūlaga e talafēagai mo na matākupu tākitāhi.

Ko na ākoga ma na faiākoga ka tūmau te iēi o te fakafāigōfie i loto o te kalikālamu ke fai tonu ai ki na tuhi, na tala, na gāluega o ni fātuga mālie, na pōlōketi, ma na hūkehūkega e fakatīno – kāfai lava e māfai ke tāutali ki na mānakoga o na ahēhi.

E ve lava ko na tūlaga e iēi i te tāimi nei, e ono iēi ni lūkitāu mo te fakatēlega i loto o na ākoga. Fakatākitākiga, e ono iēi ni āfiaga ki te kau fāigāluega kāfai e hē lava na faiākoga fakapītoa i loto o he ākoga ke tuku māia tēnei tāutūaga mo te kātoga o na matākupu mo na fānau ākoga.

NA FĒHILI

Fakatūtuga 3: Līlūga o he kīkilaga ki ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu ma e fau tonu ma te fakaūlu māiga o na matākupu e tātau ke kave

Mo faiākoga ma puleākoga: Kehe ai ma na fakatūpega fakaōpoōpo, ko niā ni iētahi līhohi mo na fakatīnōga e hāpotigia e māfaufau koe ka tāua mo na tino ākoāko kāfai e heke atu ki ni fēkuikūiākiga taki ki na matākupu?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgonā e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Fakatūtuga 4: Fakamākekēga o na mānakōga mo na tāumāfaiga ke auhia

Ko te vāega tēnei e fakatālatālanoa ai te:

- › fakaūlu māiga mo te fakalēlei ātili o te hōlohōlo tonu i te auāla e ahēhi ai na matākupu
- › hūiga o na kupu e ve ko te ‘Excellence’ (Hili te Lēlei) ma te ‘Achieved’ (Auhia) i ni kupu tuku hako mo na māka o he matākupu
- › e manākomia ai na fānau ākoga ke kilātou auhia te hē i lalo ifo o te fa o ni matākupu
- › ko na vāganā ma na fakafētōlakiga o na kēleti e ono māfai ke fakatāga i ni iētahi tāimi.

Ko te vāega tēnei e fēhili atu ai pe mālie koe ko na fakatūtuga mo na mānakoga o na taumāfaiga ke auhia, e tālafeaga ma faigōfie ke mālamalāma ma, kāfai koe ko he faiākoga pe ko he puleākoga, mo ni lāgona e fia fakaūlu mai, āgai ki ni iētahi hāpoti lauāitele pe ko ni hūiga e manākomia ke hāpoti ai tēnei fakatūtuga.

Fakaūlu māiga mo te fakalāhi ātili o te hōlohōlo tonu i te auāla e ahēhi ai na matākupu

Ko na fānau ākoga ke fakatōhina mālohi ke kaufākatāhi ki na ahēhi i te fakaikuga o te tauhāga kāfai e ōfa mai, ma ālātou māka mai na matākupu e fatu ki luga o na hīkoa tuku fakatāhi mai ni ahēhi kēhekēhe. Ka fakaātili oi hīkihīki ai ki luga te hōlotonu i na auāla e fakatīno ai na ahēhi i loto ma te fakaikuga o te tauhāga, ma fāitaugia āgai ki ni ahēhi e tālafēagai mo na fānau ākoga vēna ma na tāumāfaiga a na ākoga mo ni fēkuikūiākiga tōtoka mo na ahēhi.

Ko na fēkuikūiākiga iēnei ka fakamālohia ai na fānau ākoga ke hūkehūke ātili ma ke kaufākatāhi i na ākoākoga i te tauhāga katoa fakatēākoākoga.

Heke kehe mai na fakakūpuga e ve ko te ‘Excellence’ (Hili te lēlei) ma te ‘Achieved’ (Auhia) ma ke fakaāoga ni fakamātalāga katoatoa mo na māka i na matākupu

Ko na fānau ākoga ka kilātou māuagia he māka mo he matākupu ma ka manākomia ke auhia ai he hēti hīkoa ke auhia ai te matākupu.²⁰ Ka hōlotonu ai ma iētahi fakatīnōga o na māka, ma e tuku mai ai hē āvanoa mo na fakagāluetino ma hē mālamalāmaga mānino o te lēvolo o na hīkili ma na iloa o na fānau ākoga. Ko te hūiga e ono fakamālohia ai na fānau ākoga e lēlei ālātou tāumāfaiga, mai te ono hē fia tōkaga ma hē toe fīafia ke kaufākatāhi.

E manākomia ai na fānau ākoga ke auhia e kilātou te hē i lalo ifo o te fa o ni matākupu

Ke auhia te tuhi pāhi fou, ko na fānau ākoga ka kilātou manākomia ke auhia:

- › he māka pāhi i te hē i lalo ifo o te fa matākupu
- › te Tuhi Pāhi Fakavāe fou.

Ko na fānau ākoga e lēlei ālātou tāumāfaiga ka tūmau te kilātou māuagia o ni lāgolāgo fakapītoa

Ko na fānau ākoga ka kilātou māua hē māka katoa fatu ki luga o na hīkoa tuku fakatāhi mai ālātou matākupu māualūga e lima. Ka hula mai te vāega tēnei ko he fakaāloākia o te hetifiketi tenei i luga o na lēkoti a na fānau ākoga, ke fakamālohia ai na fānau e lēlei ālātou māka e māua, ma ke fakamākeke ai ki na fānau ākoga ke fakaāuāu te tūlaga o tōlātou hōkotaga tōtoka ma ālātou matākupu uma. Fakatākitākiga, ko he hīkoa e 400 o vae 500 ma ko tona ūiga ko na fānau ākoga ka eiē te pāhia āloākia i he tūlaga māualuga i ōlātou tuhi pāhi.

Ko na vāganā ma te tūlaga o te māfai ke fakafētōlaki na kēleti ka māfai ke fakatāga i ni iētahi tāimi

Ko na fānau ākoga e manākomia ke mālōlō mālīe mai ma te ākoga ka kilātou māfaia o fakaūmā te tuhi pāhi i ni tauhāga e fia. Fakatākitākiga, ka māfai he fānau ākoga ke gālue āgai ki te māuagia o he New Zealand Certificate of Education mai te Tauhāga 12 ma te 13 kāfai e manākomia. E ve ona iēi i te tāimi nei, ko na matākupu o te Tauhāga 13 ka kilātou māfaia oi fāitau āgai ki he tuhi pāhi o te Tauhāga 12.

Ko te Matāgāluega ka māfai ke māfafau āgai ki na tāimi fakapītoa ka māfai ke iēi ai ni pōlihi mo na vāganā ke māfai ke hāpoti ki ni iētahi fānau ākoga, ke fakamāutīnoa ka hē ono āfaina ai na fānau ākoga iēnei. Fakatākitākiga, ko fānau ākoga e māua i ni hē mālohi o te tino.

Fakamākekēga o na mānakoga o na tāumāfaiga ke auhia ka mānakomia ai ni hūiga mo na ākoga

Ko na fānau ākoga e kilātou māfaia i te tāimi nei oi auhia te NCEA i te māuagia o ni kēleti e 60 mai ni fakatūlagāga fakatēākoākoga vālevale e opo fakatāhi i te NCEA Lēvolo 1, 2, ma te 3 (fakatāhi ai ma matākupu e tātau ke kave). I lalo o na hūiga iēnei, ko na fānau ākoga ka tātau ke auhia i te hē i lalo ifo:

- › o te fa matākupu i te Tauhāga 12 pe hili ake ke auhia te New Zealand Certificate of Education
- › o te fa matākupu i te Tauhāga 13 ke auhia ai te New Zealand Advanced Certificate of Education.

Ko na hūiga iēnei e ono āfia lahi ai ni iētahi fānau ākoga i lō iētahi, fakatāhi ai:

- › ma na tino e fakaūma ālātou tuhi pāhi kāfai e ōkehe ma te ākoga. Fakatākitākiga, ko iētahi fānau tālavou ki luga o te 24 tauhāga e kilātou māuagia ni āvanoa mo ni iētahi ākoākoga fakavāe mai na ākoga fakaīunivēhitē kāfai kua uma ālātou NCEA
- › na fānau ākoga e hē kilatou māfaia ke kave ni matākupu e fa pe hili ake i he tauhāga, pe ko kilātou kua lahi ni vāega fakatēākoākoga kua kilātou mīhia mai i ni tauhāga kua teka.

Fakatāhi ai ma na hūiga fakaōpoōpo o te kalikālamu, ko fānau ākoga e tātau ke tōtoka te tūlaga o tōlātou tōtoka mo na fāiga ahēhi faigātā i te lūmanāki, ma fakatāikole ai na āfainaga i te tāimi pili mai ma te tāimi mātaloa, ka iēi ai he pāku ki lalo i na taumāfaiga auhia a na fānau ākoga.

Ko te auhia o na tuhi pāhi e ono pāku mālie ki lalo i te tāimi pūkupuku fakatūha ki te NCEA, fatu ki luga ki na mātaūga ki na vāega vēnei e tūtupu i iētahi atunūku kua lahi ni ālātou hūiga ki ālātou ākoākoga i na vāhega tūlaga tolu. E lāvea ai ma Queensland i Auhētālia, na kilātou fakaūlua mai tālātou tuhi pāhi fou mo na vāhega tūlaga tolu i te 2019. Ko te hūiga tēnei na hōhoko mai ai lava ma he pāku mālie i na fūainūmela o na tāumāfaiga auhia (tai tolu pāhene) hōhoko ai lava ma te hīkihiki ki luga. I te 2024, ko te 94 pāhene o fānau ākoga na fakaūku na kilātou auhia te tuhi pāhi fou mo na vāhega tūlaga tolu.

NA FĒHILI

Fakatūtugal 4: Fakamākekēga ki na mānakoga mo na taumāfaiga ke auhia

E ke māua te tūlaga o na fakatūtuga mo na mānakoga mo na tuhi pāhi fou, e faigōfie ke mālamalāma kiēi i lō te NCEA? E lāvea ai na fānau ākoga e tātau ke auhia he māka e pāhi i te hē i lalo ifo o ni matākupu e fa ma ke auhia ai te Tuhi Pāhi Fakavāe.

E māfaufau koe ko na matākupu e fai ko he mānakoga tā ke māua ai he tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu?

Mo na faiākoga ma na puleākoga: *Kehe ai ma na fakatūpega fakaōpoōpo, ko niā ni iētahi hūiga, ni hāpoti pe ko ni vāega e fakatāikole e māfaufau koe e manākomia ke hāpoti ke fakamāeke ai na mānakoga mo na tāumāfaiga ke auhia?*

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgonā e fia fakaūlu mai e māua i te neti

<https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

VĀEGA 3: Na āfainaga ma na lākahāga ka hōhoko

Ko te vāega tēnei e fakatālatālanoa ai te:

- › kīkīlaga o na āfainaga
- › ke fakaāoga lēlei te tāimi ke hāpoti ai na hūiga.

Ko te vāega tēnei e fēhili atu ai pe mālie koe ko na fakatūtuga ka hīkihīki ai te tūlaga hōlotonu, hōlolēlei ma te fakatūatūagia o te tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu, ma pe ko hētahi lava lāgaona e fia ke fakaūlu mai.

Kīkīlaga o na āfainaga

Ko na fakatūtuga e fakatālatālanoa atu e fakamōemōe ke iēi ai ni tāunūkuga mānuia e ta āofaki fakatāhi ai. E kilātou tāketi fakatāhi ai na lūkitau kāutū o te NCEA, ma ke fakamāutīnoa ko na fakatūtuga mo te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education ki ni akoākoga e hōlotonu ki te ākoākogia o na hīkili tāua ma na īloa. Kae ui i na vāega iēnei, ko na fakatūtuga e mūamua lava oi kītea ma āfia ai te tūlaga o na lēvolo auhia o na māka, māihe e na fānau ākoga kua leva te tūlaga fakahētonu, e ve ona kītea i ālātou tāumāfaiga i te māulalo o ālātou māka nae auhia.

Ko na hūiga ki te kalikālamu e ono fakapā atu ai ki he tūlaga āgai ki te fakamāutīnoagia e hōlolēlei na hūiga i te va o te NCEA ma na hētifiketi fou, kae e ono hē māfai ke tāofiōfi katoa ai te tūlaga o te pakū ki lalo o na lēvolo o na māka e auhia.

Ka manākomia ni iētahi auāla ke hāpoti ai kilātou e i loto o na kūlupu iēnei kae ke tāofiōfi ai iēnei āfainaga. Ko te Matāgāluega ka gālulue āgai ki ni fāiga filifiliiga e māfai ke hāpoti ki na tino uma ke tōtoka ai te tūlaga o na hūiga fakahōlohōlo mai i te kalikālamu e iēi nei ma te NCEA, ki te kalikālamu fou ma na hētifiketi fou.

Ke fakaāoga lēlei te tāimi ke hāpoti ai na hūiga

Ko te ata i lalo e fakakītea mai ai te āofakiga katoa o na tāimi fakatūtu mo na hūiga:

Ata 1: Tāimi fakahōlo o na fakatūtuga o te kalikālamu ma na tuhi pāhi fou

2025	2026	2027	2028	2029	2030
TAUHĀGA 8 (lead cohort vāega e mūamua) Kalikālamu e iēi nei	TAUHĀGA 9 Kalikālamu fou (fakamālohia)	TAUHĀGA 10 Kalikālamu fou	TAUHĀGA 11 Kalikālamu fou Tuhi Pāhi Fakavāe fakaūlu mai	TAUHĀGA 12 Kalikālamu fou New Zealand Certificate of Education fakaūlu mai	TAUHĀGA 13 Kalikālamu fou New Zealand Advanced Certificate of Education fakaūlu mai
TAUHĀGA 9 Kalikālamu e iēi nei	TAUHĀGA 10 Kalikālamu e iēi nei (kalikālamu fou kua iēi)	TAUHĀGA 11 Kalikālamu e iēi nei NCEA Lēvolo 1 e iēi nei	TAUHĀGA 12 Kalikālamu e iēi nei NCEA Lēvolo 2 e iēi nei	TAUHĀGA 13 Kalikālamu e iēi nei NCEA Lēvolo 3 e iēi nei	

Ko he vāega tāikole o na matākupu fakavāe i te kalikālamu fou ka fakaūlu mai ma ka manākomia ke vave fakaāogā mo na Tauhāga 0-10 mai te 2026 – Nūmela ma te Īgilīhi pe ko te Gāgana Māoli (Reo Rangatira) pe ko te Nūmela Māoli (Pangarau).

Ko te tīni o te fakamōemoe o te tāimi fakatātia ke fakamāutīnoa ko:

- te “vāega e mūamua” (kūlupu mūamua o na fānau ākoga e tātau ke kilātou kāvea te New Zealand Certificate of Education ma te New Zealand Advanced Certificate of Education) e lava hōlātou tāimi e ākoākogia ai i te kalikālamu kua fakafōu, ka ko hē ki fakatīnoa e kilātou ni fāiga ahēhi faigātā
- ko na fānau ākoga e lahi lava oi hē tātau ke iēi ni vāega e fēfiloi o te vāega fou ma te vāega tūai – ko tona ūiga ko na fānau ākoga e kilātou kāvea te NCEA ka akoakogia ma ka ahēhi āgai ki te kalikālamu e iēi nei, ma ko na fānau ākoga e kilātou kāvea te hētifiketi, ka ākoākogia ma ahēhi āgai ki te kalikālamu fou. E vēna ai foki, mo na fānau ākoga ka kilātou fāia te NCEA Lēvolo 1, 2 ma te 3, pe ko na hētifiketi fou ma te Tuhi Pāhi Fakavāe - kae hē ko he palu fakatāhiga o na mea e lua.

E lahi ni mea e tātau ke tūtupu i te va o te tāimi nei ma te 2028. E kimātou vālakāulia ni lāgona e fia fakaūlu mai āgai ki te vaitāimi fakatātia mo na gālua, ma ko heā tona ūiga mo te nofo hāuni atu mo ho he hūiga. E pā lava ki te tāimi e tāpunia ai na fakatālatālanoāga, ko te Matāgālua ka fakaāoga lēlei te tāimi ke mālmalāma ai ki na māfaufāuga ma na lāgona o na tino, ka ko hēki toe līpotia mai ki te Kāpinēta ma ni fakatūtuga kua māutū i a Nōvema 2025.

AHO TĀUA	
4 Aukuho ki te 15 o Hētema 2025	› Fakatālatālanoāga ma tāgāta lautēle e tuku mai ai ki na nōfonōfoga fakatēākoākoga ma tāgātā nūku ke fakaūlu mai ni ōlātou lāgona āgai ki na fakatūtuga mo na hūiga.
Hētema kia Ōketopa 2025	› Vākilikīlīga ma te kōtokōtōga o na lāgona na fakaūlu mai ke fakamātea ai na hūiga e manākomia.
Nōvema 2025	› Ko te Kāpinēta ka kilātou māfaufau tōtoka ki na toe fakatūtuga mai te pōlihi.
2028/2029/2030	› Ko te fakatēlega o na hūiga (fūa ki fakaikuga e fai e te Kāpinēta).

NA FĒHILI
Fēhili kōtokōto

E malie koe ko na hūiga fakatūtu ka fakalēlei ai te tūlaga hōlotonu, hōlolēlei, ma te fakatūatūagia o te tuhi pāhi atunūku?

Ko niā ni iētahi hūiga pe ni vāega e hāpotigia e māfaufau koe e ono āogā ke fakamāutīnoa ai ko na fānau ākoga e kilātou fakaūmā ma te mānuia te tuhi pāhi fou?

E iēi hētahi mea e fōfou koe ke lea mai ai āgai ki iēnei fakatūtuga?

Ke iēi hō leo, fakatūmu te pepa mo na lāgona e fia fakaūlu mai e māua i te neti <https://www.education.govt.nz/consultation-ncea>

Mātāuga fakaīku:

- 1 E lipotia mai e te ERO ko te 45% o fānau ākoga i na auāla mo mātātā kēhekēhe e lea mai ko te NCEA Lēvolo 1 e hē tāpenagā kilātou mo tōlātou lūmanāki ma ko te 26% e lea mai, e he tāpenagāi ai foki kilātou mo te Lēvolo 2 ma te 3.
- 2 ERO (2024). Set up to succeed: How well is NCEA Level 1 working for our schools and students?
- 3 I te tokumeni tēnei, ko te kupu ākoga ka fakaāoga fēhuihūiāki mo na ākoga ma na kura, fakatāhi ai ma na kupu mo te Kura Kaupapa Māori, kura motuhake, ma te kura ā-iwi, vāganā kua iēi he vāega kua fakamātea mai i te tokumeni tēnei kua tātau ke fakamānino lava te fakaāoga o te kupu kura.
- 4 Ko na kalikālamu iēnei e kēhekēhe. Ko te NZC (New Zealand Curriculum) e lahi fakaāoga i na ākoga a te mālo ma na ākoga kua kāvea ma ni ākoga a te mālo, ma ko te TMOA e fakaāogā i na ākoga e fakaāogā ai te gāgana Māoli ma na ākoga a te mālo. Ko te NZC e lāvea ai te Īgilīhi ma te nūmela ma te Hītetiki, fakatāhi ma te TMOA e lāvea ai te Gāgana Māoli ma te Nūmela Māoli.
- 5 Na fūainūmela e hāpalai mai ki te Matāgāluega o Ākoākoga e te NZQA.
- 6 Na fūainūmela e hāpalai mai ki te Matāgāluega o Ākoākoga e te NZQA.
- 7 Kīkila ki te pāhina 4 mo te Managing choice, coherence, and specialisation in upper secondary education | OECD: www.oecd.org/en/publications/managing-choice-coherence-and-specialisation-in-upper-secondary-education_4a278519-en.html
- 8 Ko na fānau ākoga e hē kilātou auhia i tāimi uma te hē i lalo ifo o te 14 kēleti mai na kēleti e māfai ke māua i loto o he matākupu mai ni matākupu e tolu – ko he fakaīloilo o te lāutēle ma te lōloto i loto o he matākupu.
- 9 Ko fānau ākoga e ono tāikole he āvanoa ke ono hōkotaga ai ki ni ākoākoga e hē taki atu āgai ki ni kēleti, ma ko faiākoga e ono hē kilātou ākoāko atu iēnei hīkili ma na īloa i ni vāega e hē kilātou ahēhi.
- 10 NZCER, *NCEA Review: Findings from the public engagement on the future of NCEA*, 2018, p. 6. Ko lalo ifo o te 30% o na fakagāluetino e tāltonu e tōtoka te tūlaga e gālue ai te NCEA.
- 11 Kīkila ki te https://concove.ac.nz/assets/ConCOVE_VET-in-Schools-Analysis-Discussion-document_Final-v1.2-002.pdf
- 12 I Niu Hila, ko na fānau tālavou i te va o te 16-24 tauhāga, na hīkoa i lalo o na māka fakalōtotōnuga a na fēnua o te OECD, e 254 ia māka i te fāitau ma te tūhitūhi ma te 247 ia māka i te nūmela. Kīkila ki te <https://gpseducation.oecd.org/CountryProfile?primaryCountry=NZL&threshold=10&topic=EO>

-
- 13 ERO (2024). Set up to succeed: How well is NCEA Level 1 working for our schools and students?
-
- 14 Na fūainūmela e hāpalai mai ki te Matāgāluega o Ākoākoga e te NZQA.
-
- 15 Na fūainūmela e hāpalai mai ki te Matāgāluega o Ākoākoga e te NZQA.
-
- 16 I lalo o te BCATS, kua iēi i te tāimi nei ni fakatūlagāga fakatēākoākoga e ahēhi ai ni hīkili fakapītoa, e māfai ke hāpoti ki na fānau ākoga ki te hākīlīga o ni gāluega pe ko ni āvanoa kōleniga i na matākupu fakatūfuga, fkt., fakatīnoga o na vāega o te hāogālēmū. Kīkila ki te tūatūhi tāfākīlāga a te BCATS mo ni iētahi fakatākitākiga o na fakatūlagāga fakatēākoākoga e ono māfai ke fau ai te matākupu tau VET <https://bconstructive.co.nz/unit/24354-0>
-
- 17 Ko na Trades Academies ko ni fāiga paāga i te va o na ākoga, kura, ākoga fakaīunivēhitē, ma na fale faigāluega.
-
- 18 Fakatakitākiga, ko te Northern Territory i Āuhetālia, ko British Columbia i Kānata, e takilua ālātou lēevolo o ni tuhi pāhi mo na vāhega tūlaga tolu e tūtuha ma na tuhi pāhi e tātau ke kave i Niu Hila mo te Tauhāga 12 ma te 13.
-
- 19 Fakatākitākiga, ko na fānau ākoga e kilātou māfaia oi auhia te Lēvelo 3 o te NCEA, kae e hē ve la kua māfai ai ke auhia e kilātou na manākoga ke ulufāle ai ki na Īunivēhitē. I te 2019, ko te mafuaāga lahi mo te hē māua o te Tuhi Pāhi mo na Īunivēhitē, ona ko te mānakoga mo na matākupu e tolu e hēki fakatāunukua. Kīkila ki te: <https://www2.nzqa.govt.nz/about-us/publications/insights-papers/university-entrance>
-
- 20 Ko na ahēhi uma i loto o te tauhāga ma te fakaīkuga o te tauhāga i loto o he matākupu e fakaōpoōpo fakatāhi ki he āofaki e 100 ia māka.

**Te Tāhuhu o
te Mātauranga**
Ministry of Education

**Te Kāwanatanga
o Aotearoa**
New Zealand Government

He mea tārai e mātou te mātauranga kia rangatira
ai, kia mana taurite ai ōna huanga.

We shape an education system that delivers
equitable and excellent outcomes.
